

**„Manželství jest dvou osob, jedné mužské
a druhé ženské k manželství hodných.“
Spis Lukáše Pražského O manželství
z hlediska lingvoliterární historie**

Bakalářská práce

Studijní program:

B7310 Filologie

Studijní obor:

Český jazyk a literatura

Autor práce:

Michaela Havranová

Vedoucí práce:

Mgr. Marek Janosik-Bielski

Katedra českého jazyka a literatury

Zadání bakalářské práce

„Manželství jest dvou osob, jedné mužské a druhé ženské k manželství hodných.“ Spis Lukáše Pražského O manželství z hlediska lingvoliterární historie

Jméno a příjmení: **Michaela Havranová**
Osobní číslo: P17000174
Studijní program: B7310 Filologie
Studijní obor: Český jazyk a literatura
Zadávací katedra: Katedra českého jazyka a literatury
Akademický rok: **2018/2019**

Zásady pro vypracování:

Cílem bakalářské práce je představit spis O manželství, jehož autorem je biskup Jednoty bratrské Lukáš Pražský. Vedle osvětlení historického kontextu je naším záměrem charakterizovat spis z hlediska lingvoliterárního s přihlédnutím k autorskému stylu. Pozornost, byť jen okrajově, plánujeme věnovat také hledisku tematickému. Část práce bude věnována tiskaři a tiskařským zvláštnostem, které se ve spisu vyskytují.

Metody:
analýza, charakteristika, interpretace, komparace

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

1. HALAMA, Jindřich. Sociální učení Českých bratří 1464-1618. Brno: CDK, 2003, 300 s. Moderní česká teologie. ISBN 80-7325-010-1.
2. KLÍMA, Stanislav. Čeští bratři. Bratislava: Bratrská Jednota, 1924. IČ: DJB 069.
3. KROFTA, Kamil. O bratrském dějepisectví. Vydání I. Praha: Jan Laichter, 1946. 216-[III] s. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných, Kniha LXX.
4. LANDOVÁ, Tabita. Liturgie Jednoty bratrské (1457-1620). Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. 510 s. ISBN 978-80-7465-079-6.
5. LAMPRECHT, Arnošt, Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. Historická mluvnice češtiny. Praha: SPN, 1986. 423 s.
6. MÜLLER, Josef Theodor. Dějiny Jednoty bratrské. Přel. František Michálek Bartoš 1. Praha: Jednota bratrská, 1923. 368 s.
7. RUCKÝ, Evald. 555 let Jednoty bratrské v datech: 1457-2012. Liberec: Jednota bratrská, 2015. 239 s. ISBN 978-80-905380-6-1.
8. STICH, Alexandr. Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi: (lingvoliterární studie). Praha: Torst, 1996. 331 s. ISBN 80-85639-84-X.
9. STICH, Alexandr a Radek LUNGA. Komentář. In: KOŘÍNEK, Jan. Staré paměti kutnohorské. Praha, 2000. ISBN 80-7106-453-X.

Vedoucí práce:

Mgr. Marek Janosik-Bielski
Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání práce:

30. dubna 2019

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2020

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

18. dubna 2020

Michaela Havranová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce Mgr. Marku Janosikovi-Bielskému za čas, který mi věnoval při tvorbě této práce, za cenné rady a trpělivost. Také děkuji biskupu Jednoty bratrské Rt. Rev. Mgr. Evaldovi Ruckému, Th.D, za čas a ochotu, s nímž zodpovídal mé dotazy. Děkuji také vedoucí archivu Jednoty bratrské Lydii Halamové za historický vhled a poskytnutí potřebných knih.

Anotace

V bakalářské práci s názvem *“Manželství jest dvů osob, jedné mužské a druhé ženské k manželství hodných.”* Spis Lukáše Pražského *O manželství z hlediska lingvoliterární historie* jsme se nejprve seznámili s autorem a jeho společensko-historickým kontextem, poté jsme věnovali pozornost samotnému spisu z hlediska lingvistického a tematického. V rámci lingvistického hlediska jsme provedli zevrubnou analýzu spisu dle jednotlivých jazykových rovin – roviny foneticko-morfologické, morfologicko-lexikální, syntaktické a stylistické. Skrze tematické hledisko jsme porozuměli žánru tohoto spisu a jeho podobnosti s dalšími díly.

Klíčová slova

Lukáš Pražský, Jednota bratrská, 16. století, traktát, bratrský pravopis, tiskař Jiřík Štyrsa, Mladá Boleslav

Anotation

In the bachelor's thesis entitled "*Manželství jest dvě osob, jedné mužské a druhé ženské k manželství hodných.*" Writings about marriage by Lukáš Pražský, based from the perspective of *linguo-literary analysis* we have given an introduction of the author himself and the historical and social context, afterwards we focused on linguistics and the theme of the writing itself. We have demonstrated a thorough analysis of the work according to individual subfields of linguistics – morphophonology, morphology and semantics, syntax and stylistics. Through the thematic aspects of the chosen writing, we were able to understand the genre of this work and its similarities with other publications.

Key words

Lukáš Pražský, Moravian Church, 16th Century, tract, orthography, typographer Jiřík Štyrsa, Mladá Boleslav

Obsah

1	Úvod.....	10
2	Lukáš Pražský a Jednota bratrská.....	11
2.1	Počátky Jednoty bratrské	11
2.2	Lukáš Pražský v Jednotě.....	13
2.2.1	Lukášova tvorba	16
3	Spis O manželství.....	17
3.1	Lingvoliterární metoda.....	19
3.2	Okolnosti vzniku.....	20
3.2.1	Tiskař Jiřík Štyrsa	21
3.3	Tiskařské zvláštnosti.....	23
3.4	Lingvistické hledisko	24
3.4.1	Foneticko-morfonologická rovina	24
3.4.2	Morfologicko-lexikální rovina	30
3.4.3	Syntaktická rovina	30
3.4.4	Stylistická rovina	33
3.5	Bible kralická	35
3.6	Tematické hledisko	38
4	Závěr.....	43
5	Seznam použitých zdrojů	44

Seznam obrázků

Obrázek 1 Spis O manželství, titulní strana	23
Obrázek 2 Grammatyka česká	25
Obrázek 3 Grammatyka česká, předmluva.....	26
Obrázek 4 Spis O manželství, s. 6, 7	28
Obrázek 5 Spis O manželství, s. 102, 103	32
Obrázek 6 Spis o manželství, versálka	33

Seznam tabulek

Tabulka 1 Způsob zkracování textu.....	23
Tabulka 2 Užívání indexového o, v	24
Tabulka 3 Grafémy bratrského pravopisu podle Pavla Kosky	27
Tabulka 4 Grafémy bratrského pravopisu ve spise O manželství	29
Tabulka 5 Srovnání veršů z Bible kralické s verši ze spisu O manželství	36
Tabulka 6 Srovnání vybraných částí ze spisů Jana Husa a Lukáše Pražského.....	41

1 Úvod

Cílem bakalářské práce je představit spis O manželství, jehož autorem je biskup Jednoty bratrské Lukáš Pražský. Ten je považován za tzv. druhého zakladatele Jednoty a jako první uceleně sepsal bratrské učení, čímž dal církvi řád a jednotnost. Jeho spisy bývají vnímány jako historicky přínosné a důležité nejen pro Jednotu bratrskou. Spis O manželství byl sepsán roku 1509 a vydán roku 1523 v Mladé Boleslavi tiskařem Jiřikem Štyrskou. Dnes je uložen v Národní knihovně České republiky v Praze, jehož zdigitalizovaná podoba je dostupná na webových stránkách *Google books*.

Nejprve jsme zařadili autora do společensko-historického kontextu a přiblížili se tak době, v níž působil. Tím jsme si připravili půdu pro pochopení samotného textu a jeho interpretaci. V dalších kapitolách jsme se věnovali samotnému spisu z lingvistického hlediska a tuto literární památku charakterizovali v rámci jednotlivých jazykových rovin. Komplexní a vyčerpávající analýza by byla příliš rozsáhlá, proto jsme se zaměřili na rysy pro spis důležité, badatelsky zajímavé a atraktivní.

Můžeme zmínit například foneticko-morfonologickou rovinu, ve které jsme zasadili spis do jedné z pěti fází českého pravopisu. V morfológicko-lexikální rovině jsme se zaměřili na vybrané jazykové prostředky, díky nimž jsme dostali obraz vyjadřovacích tendencí v kruzích kolem Lukáše Pražského. V syntaktické rovině jsme se zabývali interpunkcí a dělením větných celků. Začátky větných celků byly, vzhledem k tehdejšímu zvyklostem, značeny velkými písmeny, na konci nebyly zakončeny tečkou a řídily se logickým uspořádáním uzpůsobeným hlasitému předčítání. Co se stylistické roviny týče, charakterizovali jsme subjektivní a objektivní faktory textu a jeho přiřazení k dnešním funkčním stylům.

Okrajově jsme se dotkli tematického hlediska, skrze nějž se nám dotvořila celistvá představa o tomto díle. Určili jsme žánr tohoto spisu a přiblížili jeho úlohu ve společnosti. Zaměřili jsme se na téma manželství – jak jej Lukáš Pražský definuje, na jaké typy manželství dělí, co potřebují budoucí manželé před vstupem do tohoto svazku atd.

Podívali jsme se také na textologické zajímavosti týkající se transkripce, tisku či tiskaře, dále na lingvistické propojení s Náměšťskou mluvnici nebo tematické propojení s dalšími autory a možný inspirační zdroj. Rozkryly se nám tak okolnosti vzniku díla, autorův záměr atp.

2 Lukáš Pražský a Jednota bratrská

Jednota bratrská, latinsky *Unitas Fratrum*, je „náboženská společnost, která v Čechách [...] vznikla z odporu proti zkaženosti a zlořádům církve římské a utrakvistické a potrvála ve svých zbytcích až do naší doby“.¹ Jedná se o církev české reformace, jejímž „hlavním důvodem vzniku byla snaha o domyšlení husitské vzpoury, která zůstala na půl cestě“.² Dle Golla je Jednota „pokus zařídití společnost náboženskou na základě toho, čemu [Chelčický] učil a co z učení jeho plyne“.³

2.1 Počátky Jednoty bratrské

Počátky Jednoty bratrské nalezneme již v 50. letech 15. století. Vznikla v Čechách před nástupem Jiřího z Poděbrad na trůn, v období husitských válek. Za zakladatele je považován bratr Řehoř Krajčí, jenž značně vycházel z názorů Petra Chelčického, „svým učením duchovního otce Jednoty bratrské“.⁴ Ten formuloval své názory v traktátech – kritizoval „světskou moc církve, radikálně odmítl středověké dělení společnosti na šlechtu, duchovenstvo a pracující lid a zdůvodňoval rovnost všech členů společnosti před Bohem“.⁵ Upálením Jana Husa byl hluboce zasažen, proto se připojil k revolučnímu hnutí, ke kterému postupem času zaujal kritické postavení a své myšlenky vložil do spisů *Postila* a *Sít' víry*. Řehoř čerpal také z knih Tomáše ze Štítného, Jana Husa nebo Jana Viklefa.

Jan Blahoslav, kněz a biskup Jednoty bratrské v 1. pol. 16. století, označil Řehoře za hlavního organizátora nově vznikajícího společenství: „Nebo duch Boží, jímž ho Pán Bůh navštívil ráčil, odpočinutí žádného mu nedal, než vždy ho k tomu pudil, aby on na vůli Boží dobře libou se doptával a podlé té svůj život zpravoval.“⁶ Mezi odborníky panují spory o Řehořově původu. Např. Michal Flegl shrnul veškeré dosavadní poznatky a přiklonil se k Řehořově zemanskému původu a roku narození 1420.⁷

Mnozí husité měli pocit, že husitské hnutí nedospělo ke svému cíli, a začali se spojovat ve volné náboženské jednoty, vždy kolem určitého kazatele. Jednota bratrská pak postupně vznikla z těchto menších skupin, ze kterých „vyrostla jako strom z kořenů, jako řeka z pramenů se sbírá“.⁸ Jedním z kazatelů byl Jan Rokycana, husitský teolog kázající v Týnské

¹ Ottův slovník naučný. 1898, s. 159.

² Masarykův slovník naučný. 1927, s. 738.

³ GOLL, Jaroslav. *Chelčický a Jednota v XV. století*. 1916, s. 42.

⁴ KLÍMA, Stanislav. *Čeští bratři*. 1924, s. 29.

⁵ KOLÁR, Jaroslav. Petr Chelčický. In: *Lexikon české literatury*. 1993, s. 405.

⁶ BLAHOSLAV, Jan. *Čtyři menší spisy*. 2013, s. 20.

⁷ FLEGL, Michal. *K otázce původu bratra Řehoře*. In: *Křesťanská revue*. 1974, s. 219–223.

⁸ GOLL, Jaroslav. *Chelčický a Jednota v XV. století*. 1916, s. 61.

kapli, který taktéž odkazoval na myšlenky Chelčického. Uvědomoval si mravní stav církve, volal po její nápravě, sám však teoretickou rovinu nepřevodil do praxe. Bratr Řehoř bývá často označován jako synovec Jana Rokycany. Příbuzenský vztah však Flegl na základě studií Františka Palackého vyvrací, neboť „v nejstarších pramenech i v listech samého B. Řehoře není ani zmínky o příbuzenském poměru“.⁹

Řehoř společně s Rokycanou dosáhli povolení od Jiřího z Poděbrad obývat opuštěné panství, a tak se „na sklonku roku 1457 či na jaře 1458 přesídlila skupinka do Kunvaldu“.¹⁰ Pod názvem *Bratři zákona Kristova* tak vznikla první Jednota bratrská a z kunvaldského panství se stalo jejich hlavní sídlo. V této první společné vesnici usilovali o naplňování ideálů a o praktický způsob života podle Písma. Bratři podle názorů Chelčického věřili, že Krista mohou opravdově následovat jen na venkově, městům se proto zdaleka vyhýbali. Zpočátku byli v kontaktu s Petrem Chelčickým i Janem Rokycanou, s nimiž sdíleli vzájemné představy, debatovali o spisech a plánech do budoucna. V církvi Řehoř rozlišil věci *služebné* a věci *podstatné*. Věci služebné jsou prostředkem věcí podstatných, patří sem dogmata a svátosti, ve věcech podstatných jsou zahrnuty „víra, láska a naděje, z nichž vyplývají dobré skutky a ctnostný život“.¹¹

Bratr Řehoř na panství nezůstal, naopak cestoval a získával další podobně smýšlející členy. Jednota se víc a víc uzavírala a postupně se vyhranila vůči ostatním církvím – husitské i římské. Odtržení neschvaloval Jan Rokycana a veřejně se Jednoty zřekl. Roku 1464 vznikl první Řád Jednoty, jenž byl schválen v Rychnově nad Kněžnou. „Prakticky se jedná o první smlouvu v historii, která byla uzavřena v Jednotě bratrské mezi členy církve a Bohem.“¹²

Tím, že bratři vedli takto uzavřený život na panství, se postavili mimo zemský zákon. Podle tohoto zákona (tzv. *kompaktát*) nebyl uznáván jiný způsob církevního života než v církvi husitské či římské. Již zmíněný Jiří z Poděbrad se „korunovační přísahou zavázal, že Čechy vyvede ze všeho sektářství a kacířství a přivede český národ k jednotě víry“.¹³ Dal pronásledovat nově vzniklou Jednotu bratrskou, jejím členům zakázal shromažďovat se a někteří z nich byli uvězněni. Pronásledování však nebylo dlouhé ani velmi důsledné, bratry naopak upevnilo v názoru, že se vydali správnou cestou.

---

⁹ FLEGL, Michal. K otázce původu bratra Řehoře. In: *Křesťanská revue*. 1974, s. 223.

¹⁰ LANDOVÁ, Tabita. *Liturgie Jednoty bratrské (1457–1620)*. 2014, s. 31.

¹¹ Tamtéž, s. 72.

¹² RUCKÝ, Evald. *555 let Jednoty bratrské v datech: 1457-2012*. 2015. s. 19.

¹³ Tamtéž, s. 21.

2.2 Lukáš Pražský v Jednotě

Druhým významným představitelem Jednoty bratrské je Lukáš Pražský, který „bývá označován za druhého zakladatele Jednoty“.¹⁴ Narodil se kolem roku 1460 do měšťanské rodiny, následně se stal „bakalářem pražské univerzity, zhruba o rok později vstoupil do Jednoty bratrské.“¹⁵ Spolu se starším bratrem Janem Černým, později slavným lékařem, dovedla Lukáše do Jednoty četba bratrských spisů a kázání faráře Michala Poláka, jemuž v Praze přicházelo naslouchat mnoho lidí. Tato kázání Lukášovi „otevřela oči o „pravdě a zavedení“, jako kdysi kázání Rokycanova Řehořovi a jeho přátelům, a vzbudila v něm touhu poznati lidi, kteří jdou za pravdou“.¹⁶ Lukášovi se velmi zamlouvalo, že bratři žili tím, čemu věřili, a učení úzce spojovali s životní praxí.

Jak je zmíněno výše, za bratra Řehoře sídlila Jednota v Kunvaldu, městům se vyhýbala a snažila se žít podle učení Chelčického. Bratři v Jednotě vedli přísně uzavřený život, což je vyčleňovalo z aktivního dění v českém národě. Navíc se nemohli všichni trvale uživit – např. řemeslníci neměli dostatek zákazníků, což přineslo v 80. a 90. letech 15. století velkou krizi jak v hospodářství, tak ve víře. Podle Jindřicha Halamy začaly vyvstávat otázky typu: *Je způsob života v uzavřenosti od světa před Bohem opravdu záslužný? Má se takto prezentovat křesťan před světem? Mohu vůbec na své etice založit své spasení? Jak se ujistím, je-li můj život Bohu milý?*¹⁷ Halama uvádí, že se na tyto otázky snažila první generace nalézt odpověď ve svých skutcích – plněním přísných pravidel. Brzy však zjistila, že toto striktní dodržování je velmi obtížné a jistotu spasení jim stejně nezaručí.¹⁸

Po smrti Řehoře Krajčího († 1473) se „rozvinula nejprve opatrná, neverejná diskuse o možných alternativách, postupně sílila a v první polovině devadesátých let dospěla do fáze, kdy bylo nutno rozhodnout, jak dál, a tudíž nebylo možno vyhnout se veřejné výměně názorů a s ní spojenému konfliktu“.¹⁹ Jedna z otázek se týkala podstaty křesťanství, jestli jde o to „zachránit se z tohoto zkaženého světa, nebo zda evangelium, jako svědectví o zachraňující moci, která platí celému světu, na křesťany zároveň vkládá odpovědnost za tento svět“.²⁰

To vše vedlo bratry k otevření se společnosti, s Lukášem Pražským přichází tzv. *druhá generace*, jež „začala vnášet otevřenějšího ducha“.²¹ Tato generace upevnila myšlenky

¹⁴ PRAŽÁK, Emil. Lukáš Pražský. In: *Lexikon české literatury*. 2000, s. 1230.

¹⁵ LANDOVÁ, Tabita. *Liturgie Jednoty bratrské (1457–1620)*. 2014, s. 37.

¹⁶ MÜLLER, Josef Theodor. *Dějiny Jednoty bratrské*. 1923, s. 153–154.

¹⁷ HALAMA, Jindřich. *Sociální učení Českých bratří 1464–1618*. 2003, s. 42–43.

¹⁸ Tamtéž, s. 42–43.

¹⁹ Tamtéž, s. 41.

²⁰ Tamtéž, s. 43.

²¹ LANDOVÁ, Tabita. *Liturgie Jednoty bratrské (1457–1620)*. 2014, s. 36.

Jednoty, snažila se o vybudování organizačního řádu, pomohla rozvíjet vztah bratrů k veřejnému dění. Díky Lukáši Pražskému se Jednota proměnila z náboženské společnosti v opravdovou církev, která „vyšla z uzavřenosti vůči okolní společnosti a vzdělanosti“.²²

„Lukášův teologický význam nejen pro další vývoj Jednoty, ale i pro dějiny českého protestantismu je nedocenitelný.“²³ Navázal na *Řehořovo* rozlišení věcí na podstatné a služebné, k nimž přidal skupinu věcí případných. Věci *podstatné* jsou důležité pro spásu člověka, jedná se o vztah k Bohu vyjádřený vírou, nadějí a láskou. *Služebné* věci slouží věcem podstatným, nezávisle na nich však nemají žádnou hodnotu. Věci *případné* jsou způsoby, kterými jsou ostatní věci vykonávány – Písmo, kázání, svátosti.²⁴ „V Lukášově pojetí se tak propojuje poznání, že pro spasení člověka je rozhodující Boží dílo, s myšlenkou, že Boží skutky záchrany docházejí svého cíle teprve tehdy, jsou-li působením Ducha svatého sdělovány člověku a vyvolávají proměnu v jeho myšlení a životě.“²⁵

Lukáš souhrnně zpracoval a formuloval dosud nedořešené otázky. Dle jeho názoru nešlo učení Chelčického doslovně dodržovat: „skutečnost našeho pozemského života je taková, že prostě není možné natlačit ji do jakýchsi krásných ideálů. Snažit se o to znamená smýšlet o člověku příliš nestřídmě, je to výraz přílišné sebedůvěry, ne-li pýchy“.²⁶ Nutno dodat, že Lukáš neodsuzoval snahu o dobrý křesťanský život, podle něj jsou skutky a víra neoddělitelné, skutky však mají vycházet bezprostředně z víry.

Malá stránka, menšinoví zastánci konzervativního směru, tuto novou orientaci odmítli. Lukáš a Matěj Kunvaldský, nově ustanovení kazatelé největšího sboru v Mladé Boleslavi, se vydali do západních Čech, kde měla *malá stránka* na Jednotu největší vliv. Snažili se „odpadlé bratry“ přesvědčit, že nový směr je důležitý pro celkové dění v církvi, ti však nadále oponovali relativizaci Božího zákona a „roku 1494 se na sněmu v Rychnově oddělili od progresivní většiny“.²⁷

Lukáš Pražský „ve službách Jednoty vykonal na sklonku 15. století několik cest do zahraničí, k Egejskému moři, k Valdenským do Itálie a jižní Francie“.²⁸ Důvody těchto cest navazovaly na myšlenky předchozí generace, jež byla přesvědčena, že apoštolské křesťanství je dochováno a že někde existuje církev, která by jim posloužila jako vzor. Lukáš se z cest

---

²² LANDOVÁ, Tabita. *Liturgie Jednoty bratrské (1457–1620)*. 2014, s. 38.

²³ Tamtéž, s. 37.

²⁴ RUCKÝ, Evald. *555 let Jednoty bratrské v datech: 1457–2012*. 2015, s. 26.

²⁵ LANDOVÁ, Tabita. *Liturgie Jednoty bratrské (1457–1620)*. 2014, s. 72.

²⁶ HALAMA, Jindřich. *Sociální učení Českých bratří 1464–1618*. 2003, s. 55.

²⁷ LANDOVÁ, Tabita. *Liturgie Jednoty bratrské (1457–1620)*. 2014, s. 36.

²⁸ Tamtéž, s. 38.

vrátil „po půldruhém roce s výsledkem negativním“.²⁹ Na cestách místo církví založených apoštolem Pavlem našel církve v zajetí neřestí a pohodlnosti. Od valdenských přivezl Lukáš do Čech čtyři spisy a podle Rudolfa Říčana docházelo k „dalším stykům mezi bratřími a Valdenskými“.³⁰

Roku 1500 byl Lukáš Pražský zvolen spolu s dalšími 11 členy do čela úzké rady, zároveň se stal jedním ze čtyř biskupů Jednoty bratrské. O tři roky později byli skrze tzv. *Královský mandát* bratři označeni za pikarty: „Když najdeš v městě našem které starší mistry, učitele, aneb kněží jejich, kteříž takové jejich bludy učí, a je v lidi vsívají, takové všecky pober a do vazby daj; potom s nimi, vezma k sobě některé kněží a z konšeluov, mluv, chtíli bluduov ustúpiti a jich zjevně odvolati a s jinými se křesťany srovnati, a budúli to chtíli učiniti, tehdy ať s nimi do Prahy jedú, a tam ať před mistry a jinými kněžími obojí strany a všemi lidmi ty bludy zjevně odvolávají a jich se odřeknú. Nebudúli pak chtíli učiniti, než v těch bludech předce státi a trvati, kaž je takové všecky bez milosti spáliti, jako na bludné lidi sluší.“³¹ Na základě tohoto mandátu bylo několik členů Jednoty upáleno.

Situaci zhoršil další mandát, tzv. *Svatojakubský* (1508–1609), vydaný Vladislavem Jagellonským. „Jednota bratrská byla tímto mandátem fakticky prohlášena za sektu, kterou je třeba jakýmikoli prostředky vymýtit z Čech.“³² Listina tímto zastavuje konání „veřejných i tajných shromáždění pikartských, zakazuje šíření a tisk jejich spisů, které se zároveň odsuzují k spálení; bratrským kněžím se zastavuje služba svátostmi“.³³ Členové Jednoty tak byli nuceni skrývat se, jejich těžiště se přesunulo na Moravu, kde bylo pronásledování o něco slabší.

Lukáš Pražský zemřel 11. prosince 1528 v boleslavském sboru mezi svými. „S bratrem Lukášem hasne celé jedno významné údobí bratrských dějin. Tvůrčí doba původního bratrského bohosloví končí okamžikem, kdy Lukáš odložil pero.“³⁴

---

²⁹ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. 1957, s. 74.

³⁰ Tamtéž, s. 81.

³¹ Zákon č. 32/1503 Sb., opět proti pikhartům a proti lživé pověsti, že by po utištění těchto také podobojí vůbec utištění býti měli.

³² LANDOVÁ, Tabita. *Liturgie Jednoty bratrské (1457–1620)*. 2014, s. 38.

³³ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. 1957, s. 106.

³⁴ MOLNÁR, Amedeo. *Boleslavští bratři*. 1952, s. 114.

2.2.1 Lukášova tvorba

Lukáš Pražský napsal celou řadu spisů, ukotvil tak postavení Jednoty bratrské jakožto církve, charakterizoval, v čem se liší od ostatních církví, a zformuloval učení tak, aby všichni bratři jasně chápali obsah jejich víry. Ve spisech lze spatřit snahu „o přehlednost členění a systematickosti i vyčerpávající ucelenost výkladů s patrnou zálibou v alegorizování a obrazném vyjadřování“.³⁵

Nejstarší spis *Bárka* (rkp. 1493) pojednává o společenském řádu a „o podstatných a služebných pravdách, které jsou pro ni tak nezbytné jako pro loď břevna, z nichž je vystavěna“.³⁶ Souhrn bratrského učení zabývající se otázkou spasení je ve spisech *O spravedlnosti* (tisk 1510) a *O pravdě a pravé jistotě božího spasení* (tisk 1558), ve kterých Lukáš zdůrazňuje, že spása není založena na skutcích jednotlivce, ale na víře v Boží milost. Spis *O příčinách oddělení sepsání bratrské* (rkp. 1496) vymezuje Jednotu ve vztahu k českému husitství i k situaci evropského křesťanství. Nejobsáhlejší spis *O obnovení církve svaté* (rkp. 1510) obsahuje spor mezi malou a velkou stránkou a příčiny odtržení malé stránky. „Z dlouhého a tuhého zápasu sváděného o to s menší stránkou, která se nechtěla vzdát oněch starých přísných zásad, zrodila se hojná literatura polemická obsahu převážně theologického, ale také z něho vzešla první bratrská díla obsahu a rázu dějepisného.“³⁷

Napsal také několik kancionálů (roku 1501 vydal první bratrský kancionál), postil, *Knihu modliteb kněžských* (nedochovaný tisk 1518) a v neposlední řadě *Zprávy kněžské* (tisk 1527) – sbírku instrukcí určenou pro kněze a biskupy. Je rozdělena na dvě části: první „obsahuje souhrn liturgických formulářů k sedmi svátostem, z nichž každému předchází podrobný theologický výklad o příslušné svátosti.“³⁸ Mezi svátosti jsou zde řazeny: křest, biřmování, večeře Páně, kněžství, pokání, manželství a pomazání nemocných. Po Svatojakubském mandátu napsal Lukáš také řadu apologií (obránných spisů).

Mezi Lukášovu tvorbu nepochybně patří i katechismy – souhrny křesťanského učení. V katechismech *Otázky dětinské* a *Otázky větší* „shrnul přístupným způsobem otázek a odpovědí základní výpovědi bratrské víry a založil tak vůbec katechismovou tradici reformačních církví“.³⁹ Následují spisy *O spasení*, *O pokání*, *O moci světa* a pro tuto práci důležitý spis *O manželství*.

³⁵ PRAŽÁK, Emil. Lukáš Pražský. In: *Lexikon české literatury*. 2000, s. 1231.

³⁶ MÜLLER, Josef Theodor. *Dějiny Jednoty bratrské*. 1923, s. 162.

³⁷ KROFTA, Kamil. *O bratrském dějepisectví*. 1946, s. 9.

³⁸ LANDOVÁ, Tabita. *Liturgie Jednoty bratrské (1457–1620)*. 2014, s. 40.

³⁹ MOLNÁR, Amedeo. *Boleslavští bratři*. 1952, s. 55.

3 Spis O manželství

Původně Lukáš „zhotovil spis o *panenství* a dáleji tentýž spis jmenuje se o *stavu svobodném*, z čehož souditi lze, že nikdo jiný než Lukáš autorem našeho celého spisu jest“.⁴⁰ Nejprve byl tedy spis pod jménem *O stavu svobodném a manželském* vytištěn roku 1523 v Litomyšli u Pavla Olivetského. Jistý Pavel z Meziříčí byl povolán do Litomyšle, aby zde založil tiskárnu, jež by sloužila Jednotě bratrské. „Poněvadž ji zařídil v domě na hoře Olivetské, byla zvána Olivetskou a její majetník Pavlem Olivetským (Olivicensis).“⁴¹ Tiskárnu posléze „vyžehnil Alexandr Oujezdský, spolupracovník Olivetského a nejdovednější knihtiskař bratrský, slavný impressor Šamotulského kancionálu (1561)“.⁴²

Tentýž rok byl spis vytištěn v Mladé Boleslavi, jak uvádí sám Lukáš v doslovu: *Súzen také od bratří starších i sepsán l. P. 1509, vydán pak k imprimování l. P. 1523 impresorovi v Boleslavi mladém [Jiříku Štýrsovi], tentokrát s názvem Tento spis o manželství učiněn jest ve jméno Páne, v němžto postaveno jest najprv, co by bylo manželství, potom co potřebí míti před manželstvím i svátostí, potom co potřebí jdúcím k manželství i svátosti, potom, co potřebí k požívání manželství i svátosti až do konce.* Lukášovo autorství mimo jiné dokazuje Gindely na obsahu, jenž je „dosti naznačen titulem, směr celý jest mravný, zastává se panenství a coelibatu tím způsobem, jako v katolické církvi, neb známo jest, že kněží bratřští za času Lukášových se neženili“.⁴³

Tato verze je dnes uložena v Národní knihovně České republiky v Praze. Její zdigitalizovaná podoba je dostupná na webových stránkách *Google books*.⁴⁴ Spis čítá 148 stran a je rozdělen do 48 kapitol věnujících se tématu manželství, každá je vždy opatřena nadpisem, jenž předkládá oblast, které se autor bude napříč kapitolou věnovat. Původně je spis očíslován podle archů, zde se ovšem pro větší přehlednost držíme číslování stránek. Více k obsahu kapitol viz kapitola Tematické hledisko.

---

⁴⁰ GINDELY, Anton. Bratr Lukáš a spisové jeho. In: *Musea království Českého. 1861*, s. 286.

⁴¹ VOLF, Josef. *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*. 1926, s. 110.

⁴² Tamtéž, s. 110.

⁴³ GINDELY, Anton. Bratr Lukáš a spisové jeho. In: *Musea království Českého. 1861*, s. 286.

⁴⁴ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství* [online]. 1523, zdigitalizovaná podoba dostupná z: https://books.google.cz/books?id=xddjAAAacAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&authuser=1&source=gbs_ge_summy_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

Vytvořený obsah spisu O manželství

1	Předmluva na spis o pravdě manželství i svátosti	2
2	Najprv co jest manželství	5
3	Co jest svátost manželství	6
4	O pravdě manželství duchovního	7
5	Kolikero jest manželství	8
6	Které sú příčiny manželství	10
7	Proč ten stav nebezpečný jest.....	16
8	O bezpečnosti manželské k spasení	19
9	Co k svátosti manželství potřebie.....	20
10	O počátku strany pravdy k manželství	23
11	O počátku svátosti při té pravdě manželství.....	25
12	Druhá věr potřebná k manželství jest svoboda	31
13	O svátosti svobody najprv osoby	32
14	O svátosti strany svobody moci vuole	34
15	O třetí potřebě k manželství strany úmysla	37
16	O svátosti úmysla tohoto	41
17	O druhé částce úmysla k manželství	43
18	O svátosti této stránky úmysla	45
19	O třetí částce Úmysla stavu manželského	46
20	O svátosti částky této	47
21	O úmluvě zákonně k manželství	51
22	O druhé částce úmluvy.....	54
23	O svátosti té smlúvy	55
24	O slibu potřebné[ho] k manželství	60
25	O svátosti slibu manželské[h]o	60
26	O potvrzení skrze kněze	63
27	O svátosti potvrzení manželův	66
28	O svatbě manželské.....	69
29	O svátosti a o pravdě	70
30	O zřízení požívání ma[n]želství	81
31	O svátosti toho a o pravdě duchovníe	83
32	O požívání manželství	84
33	O neslušné[m] užívání ma[n]žel[st]vo	85

34	Kdy pak slušie manželstvie užívatí a kdy neslušie.....	88
35	O časíech zdrželivosti manželské.....	95
36	O svátosti při té zdrželivosti.....	98
37	O zdrželivosti strany času náboženstvie	101
38	O modlitbách strany náboženstvie obecného	106
39	O svátosti toho a o pravdě.....	108
40	O loži nepoškrvněném v manželství	110
41	O svátosti neposkrvněného	114
42	O zřízeném milování manželském	115
43	O svátosti té péče	123
44	O povinnosti zase manželek v poddanosti	124
45	O ozdobe ctnostné manželek.....	126
46	O třetí částce smlúvy manželské o nerozdielnosti.....	132
47	O druhé nerozdielnosti strany skutkuov manželských.....	135
48	O svátosti nerozdielnosti	141
49	Doslov	147

3.1 Lingvoliterární metoda

Pojem *lingvoliterární historie* vymezil Alexandr Stich, s nímž je tato metoda neodmyslitelně spojena. Podle něj „jde o přístup, který lze zároveň označit jako filologický, v každém případě jako vnitrotextový“.⁴⁵ Argumentace je postavena na vnitřních souvislostech a vazbách nacházejících se přímo v textu.⁴⁶ Dle Sticha je třeba „najít čtenáři šifru k [...] textům právě přes jazykově slohový detail, prostřednictvím toho, že by se zvýraznil a zjiřtil jeho smysl pro to, jak estetické a myšlenkové poselství vychází z jazykového zformování, z toho, co se při zběžném rutinním čtení pojímá jako vedlejší samozřejmost“.⁴⁷

Lingvoliterární historie spočívá „v rovnoměrném rozložení důrazu na každou ze tří složek bádání – aspekt jazykový, literární a historický“.⁴⁸ Stylistická analýza slouží „jako klíčový

⁴⁵ MALURA, Jan. Lingvoliterární (filologická) metoda Alexandra Sticha a studium literatury raného novověku. In: *Listy filologické*. 2013, s. 493.

⁴⁶ ŠEBEK, Josef. Literárněvědná metodologie Alexandra Sticha. In: *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. 2007, s. 508.

⁴⁷ STICH, Alexandr. *Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi: (lingvoliterární studie)*. 1996, s. 10.

⁴⁸ ŠEBEK, Josef. Literárněvědná metodologie Alexandra Sticha. In: *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. 2007, s. 483.

prostředek literárněhistorického uvažování a samozřejmě propojení literárněhistorických a jazykových otázek, které vede k problémům textologickým“.⁴⁹

„Literární texty se propadají do zapomenutí také proto, že jim další a další generace přestávají stále víc a víc rozumět, jak se jazyk ve své mluvnické stavbě a slovní zásobě proměňuje.“⁵⁰

3.2 Okolnosti vzniku

Lukáš Pražský zaznamenal ve svém spise O manželství toto věnování: *A potom shromážděn a sebrán Léta doleji psaného, krom zpráv a přísluhování spovědníkom a kněžím příležitích a nynie tentýž v krátkosti shromážděný všem vuobec manželóm z příčiny v předmluvě položené vydán.*⁵¹ Již z toho vyplývá, že primární funkce spisu je informativní a didaktická. Takto vzdělávacími spisy byly nejčastěji katechismy či traktáty, které napomáhaly kazatelům či duchovním nejen při výkladech Písma svatého, ale i k tříbení svých postojů k různým oblastem týkajících se společnosti. Nejprve se tedy podívejme na pojem *kázání*.

Kázání (ze staroslověnského *kazati*: kázat, napomínat a *kázanie*: oslava, příkázání) je „veřejné zvěstování slova božího skrze orgány mající k tomu náležité poslání“.⁵² Na základě obsahu lze rozlišit kázání *dogmatická*, *mravoučná*, *biblická*, *historická*, *panegyrická* (chvalořeč o svatých) a *liturgická*. Jednou z funkcí kázání je funkce naučná, jejíž snahou je, „aby posluchači pravdu předloženou co možno jasně a důkladně poznali“.⁵³ Některá jsou ustálená (nedělní, sváteční, adventní), jiná mohou být také příležitostná, truchlivá či radostná.

Ve středověku „kázání ve skutečnosti znovu definovalo obrysy pravého náboženství vůči herezi a pověře a předkládalo (ba dokonce si vynucovalo) určitý model křesťanství, vizi světa, jehož politické, společenské a náboženské složky spolu úzce souvisely“.⁵⁴ Modely kázání se vyskytují v samotné Bibli (slova proroků, Ježíše Krista nebo apoštolů). Kazatelé předávající toto posvátné slovo dál „ho přizpůsobovali svému posluchačstvu, takže rozlišovali kázání *ad clericos* (k duchovním) od kázání *ad populum* (k lidu)“.⁵⁵ Kázání směrem k lidu se „vyznačují prostým, živým, citovou naléhavostí zbarveným jazykem, zálibou

⁴⁹ MALURA, Jan. Lingvoliterární (filologická) metoda Alexandra Sticha a studium literatury raného novověku. In: *Listy filologické*. 2013, s. 493.

⁵⁰ STICH, Alexandr. *Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi: (lingvoliterární studie)*. 1996, s. 8.

⁵¹ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 147.

⁵² *Ottův slovník naučný*. 1899, díl 14., s. 121.

⁵³ Tamtéž, s. 121.

⁵⁴ POLO de BEAULIEU, Marie-Anne. Kázání. In: *Encyklopedie středověku*. 2008, s. 273.

⁵⁵ Tamtéž, s. 273.

v přirovnáních, pořekadlech a příslovích“.⁵⁶ Původně byla kázání přednášena orálně, později se zapisovala do ucelených souborů, tzv. postil (z latinského *post illa verba*, tedy „po těchto slovech“). Vedle těchto souborů kázání sepisovali duchovní různé polemiky, apologie, výklady, katechismy či traktáty.

Katechismus (z latinského *catechismus*: instruovat, vyučovat) je kniha „příručná ku poučení o základních věcech některé vědy, sestavená ve formě otázek a odpovědí“.⁵⁷ V církevním prostředí se tak již v 15. století tak nazývalo náboženské vyučování, které se „soustřeďovalo v církvi od počátku v učení o víře a prostředcích milosti, a to dle čtyř hlavních forem, jež jsou: Věřím v Boha, svátosti, přikázání Boží, modlitba.“⁵⁸ Toto učení mělo primárně připravit posluchače ke křtu, biřmování a svátosti přijímání.

Protože Spis O manželství není strukturován formou otázek a odpovědí, je obširnější a tématu se věnuje do větší hloubky, zařadili bychom ho mezi traktáty.

Traktát („z latinského *tractatus* – pojednání, zvláště obsahu náboženského“),⁵⁹ je „odborný výklad konkrétního problému z celého okruhu tehdejší učenosti; v užším významu náboženské pojednání; v obecném pojednání učený spis“.⁶⁰ V traktátech jsou „běžnou součástí hojně a mnohdy obširně citáty i odvolání na obecně uznávané autority (Písmo svaté, církevní Otcové)“.⁶¹

3.2.1 Tiskař Jiřík Štyrsa

V mladoboleslavské tiskárně působil Jiřík Štyrsa od roku 1520. Svému řemeslu se naučil za hranicemi Čech, „zřetelně se projevuje znalost řemeslných praktik soudobých německých tiskařů stejně jako náklonnost k benátskému dekoru Erharda Ratdolta, mladoboleslavská dílna tak patří k nejstarším centrům výroby renesanční knihy v Čechách“.⁶²

Tiskárna byla založena „s podporou biskupa Lukáše Pražského a finanční pomocí bratrského sboru“.⁶³ Nejprve v tiskárně vycházely texty, u nichž nebyl zaznamenán tiskař ani místo tisku. „Teprve roku 1518 vystupuje tu Mikuláš Klaudian (Kulhavý), jenž obstarával jako korektor tisk některých spisů také v Norimberce u Jer. Hölzla.“⁶⁴

⁵⁶ LEHÁR, Jan, Jiří HOLÝ, JANÁČKOVÁ Jaroslava a Alexandr STICH. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2008, s. 93.

⁵⁷ *Ottův slovník naučný*. 1899, díl 14., s. 72.

⁵⁸ *Tamtéž*, s. 72.

⁵⁹ *Ottův slovník naučný*. 1906, díl 25., s. 639.

⁶⁰ ČORNEJ, Petr. Traktát. In *Encyklopedie literárních žánrů*. 2004, s. 656.

⁶¹ *Tamtéž*, s. 657.

⁶² VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století* [online]. 2006.

⁶³ *Tamtéž*.

⁶⁴ VOLF, Josef. *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*. 1926, s. 112.

Vyšlo zde např. nespočet děl biskupa Lukáše Pražského – *Sepsanie toto učiněné od bratří starších, v němž se vypisuje ... o pokušení* (Mladá Boleslav, 1521), *O puovodu cierkve svaté* (Mladá Boleslav 1522), *Spis tento o puovodu i o pravdě kněžstvie trojiego* (Mladá Boleslav, 1522) či *Spis tento o pokání* (Mladá Boleslav, 1523). Významným dílem této tiskárny je *Nový Zákon* (Mladá Boleslav, 1525). “Tak jako Klaudyánova předchozí edice novozákonního textu 1518, tak i Štyrsův tisk samostatné biblické ilustrace postrádal. Štyrsa vyrobil Nový zákon ve dvou verzích, a to reprezentativně s natištěnými iniciálami a levněji bez iniciál.”⁶⁵

Tisky byly velice pečlivé a nákladné, měly malý odbyt a „z archivních pramenů Jednoty bratrské také vyplývá, že Štyrsa provozováním řemesla nijak nezbohatl a tiskárnu opouštěl v dluhích“.⁶⁶ Dle Josefa Volfa jsou „veškeré tisky Štyrsovy pro poznání Jednoty velice důležité“.⁶⁷

---

⁶⁵ VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století* [online]. 2006.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ VOLF, Josef. *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*. 1926, s. 114.

3.3 Tiskařské zvláštnosti

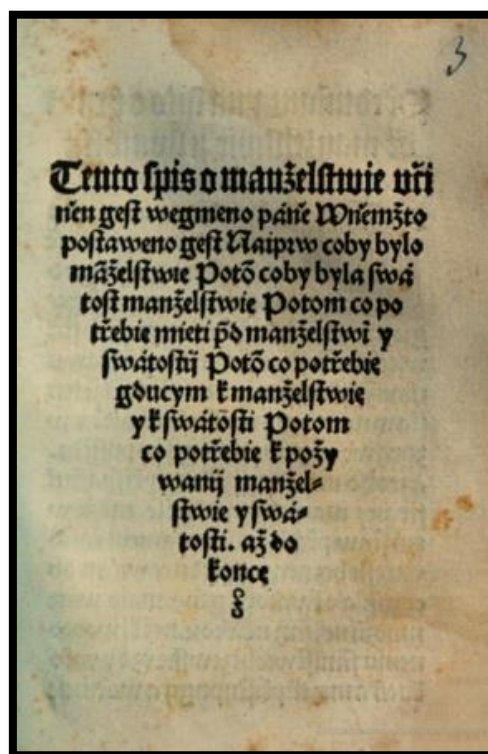
Celý spis je ve všech svých částech precizně zarovnan do bloku. Titulní list je uspořádan podle dobového zvyku, podle nějž u nás „pořád ještě jako novinka působila ztrácející se sazba titulního textu“,⁶⁸ viz Obrázek 1.⁶⁹

Aby bylo možné dodržet zarovnání do bloku, bylo třeba některá slova rozdělit. V případě, že by rozdělením slova vznikla na řádku příliš velká mezera, bylo slovo rozděleno pomocí rovnítky (*fwědec=twie, mezy wá=mi, fmlú=wu*). Velmi časté byly *zkratky*, jimiž se šetřilo místo, a tak i finanční náklady tisku. Zkratku *a tak dále* (latinsky *et cetera*) zapisovali hned dvěma způsoby: zřídka se ve spise vyskytuje způsob zápisu *etc.*, častěji však *rč.*, čímž se graficky snažili co nejvíc napodobit obdobu řeckého písmena kappa (κ), kterou se tato zkratka běžně označovala.

Další způsob zkracování využíval specifické grafémy, pod kterými se „skrývalo“ ještě jedno písmeno, nejčastěji nosovka. Výskyt těchto zkratek je od začátku spisu velmi běžný. Zkratky jsou tvořeny u slov často frekventovaných, proto může recipient význam snadno odhadnout:

Tabulka 1 Způsob zkracování textu

grafém	příklady
â [an]	mâželství, mâželé
ê [en/em]	nábožěftwij/mužê,
ô [om]	přitôný
ÿ [ym]	swÿ
þ [pra/pří]	þwdy, řþwedlnosti/þčiny
í [est]	gí

Obrázek 1 Spis O manželství, titulní strana

⁶⁸ VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století* [online]. 2006.

⁶⁹ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 1.

Indexové *o* se využívalo jako zkrácenina, která v sobě obsahovala sufix *-ho*, indexové *v* zastupovalo háček:

Tabulka 2 Užívání indexového *o, v*

o [ho]	duchownie ^o , druhe ^o , ge ^o , gegie ^o , żadne ^o , zle ^o
v	w ^v erne, t ^v ela, prawd ^v e, n ^v emż

Poslední tiskařskou zvláštností je znak odstavce (¶). Ve spise není odstavec odsazen na další řádek, jak je dnešním zvykem, ale mezerou na tomtéž řádku a doplněn o onen znak: *...pokog m^vegme k bohu* ¶*Druhé...* Pokud by se však slovo dalšího odstavce i s odsazením na řádek nevešlo, je odstavec přesunut na řádek nový, kde je opět doplněn mezerou a znakem.

Spis nezahrnuje pro nás tradiční obsah s odkazy na strany, rejstřík, přílohy nebo bibliografii. Z edičního hlediska neobsahuje patitul, frontispis, vakát ani autorskou či titulní tiráž.

3.4 Lingvistické hledisko

3.4.1 Foneticko-morfologická rovina

Fonetika se zabývá „pozorováním a popisem hlásek/zvuků (resp. fónů) jazyka, a to v jeho vnější stránce (textu, parole), tj. ve výslovnosti různých mluvčích“. ⁷⁰ Morfoném je pak tvořen „množinou těch fonémů, které se mohou navzájem střídát na určitém místě morfému beze změny významu tohoto morfému“. ⁷¹

Jazyk tohoto spisu odpovídá kodifikační soudobé zvyklosti. Počátky kodifikace jsou spojovány se státní a církevní administrativou, školstvím a knihtiskem. „Autory a propagátory nejstarších kodifikačních prací byli velcí tiskaři a vydavatelé, později se kodifikačními autoritami stávají významní slovesní tvůrci a gramatikové.“ ⁷²

3.4.1.1 Bratrský pravopis

V době, kdy existovaly pouze texty psané, „bývaly mezi jednotlivými písaři, popř. mezi písařskými centry – hlavně v nejstarším období – pravopisné rozdíly a nebyla vzácností ani nejednotnost v témž delším textu“. ⁷³ Během 2. poloviny 15. století se v evropských zemích značně rozšířil *knihtisk*. Texty se tak mohly rychleji množit a dostat se k dalším

⁷⁰ ČERMÁK, František. Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky. 2011, s. 116.

⁷¹ KARLÍK, Petr, Marek NEKUDA a Jana PLESKALOVÁ. *Encyklopedický slovník češtiny*. 2002, s. 273.

⁷² KRAUS, Jiří. Kodifikace. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. 2017.

⁷³ SEDLÁČEK, Miloslav. K vývoji českého pravopisu. Část 1. In: *Naše řeč*. [online]. 1993.

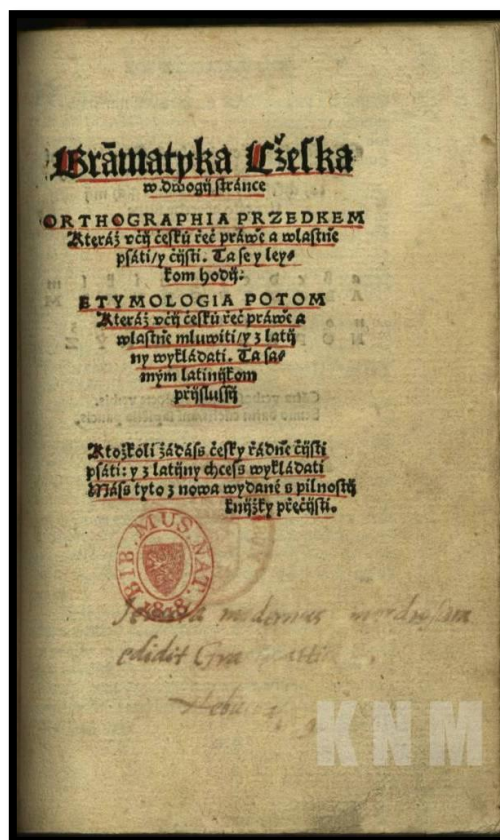
společenským vrstvám. Ve chvíli, kdy přestal konkurovat *rukopisům*, ovládl literární produkci. Bylo tedy zapotřebí „nejdříve rozřešit otázku pravopisu, v rukopisech značně nejistého, a dále také ustálit podobu spisovného jazyka pro jeho nastávající mohutný rozvoj“.⁷⁴

V 16. století „se vytvořil takový rozestup mezi pravopisným územ písařským a tiskařským, že od 2. poloviny 16. století lze hovořit o dvou pravopisných úzích či tradicích“.⁷⁵ Bratrský pravopis (též tiskařský pravopis) vznikl v 16. století v tiscích Jednoty bratrské. Návrh údajně vzešel z kulturního středu českého utrakvismu: „teoretické základy této pravopisné soustavy byly položeny v první české mluvnici *Grammatyka česká* z roku 1533, jejíž autoři byli stoupenci českého utrakvismu“,⁷⁶ viz Obrázek 2.⁷⁷

Tato tzv. náměšťská mluvnice, „je první tištěná gramatika češtiny“.⁷⁸ Byla vydána Benešem Optátem, Petrem Gzelem a Václavem Philomathesem. Autoři primárně chtěli „osvěžit tradiční český biblický překlad odbouráním staročeských jednoduchých minulých slovesných časů a racionalizací pravopisu“.⁷⁹

Bratrský pravopis byl úspěšný pro jeho kompromisy: „nevnucoval nové litery a neobvyklá pravidla, nýbrž předkládal to, co bylo relativně stabilní, a zároveň byl tolerantní k případům, které byly v dobové tiskařské praxi neustálené“.⁸⁰

Níže uvádíme stručný přehled zformulovaný Vladimírem Kyasem⁸¹ Optátova návrhu na řešení jednotlivých otázek:

Obrázek 2 Grammatyka česká

⁷⁴ KYAS, Vladimír. První česká mluvnice a její místo ve vývoji spisovné češtiny. In: *Slovo a slovesnost*. [online]. 1952.

⁷⁵ KOSEK, Pavel. Bratrský pravopis. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017.

⁷⁶ Tamtéž.

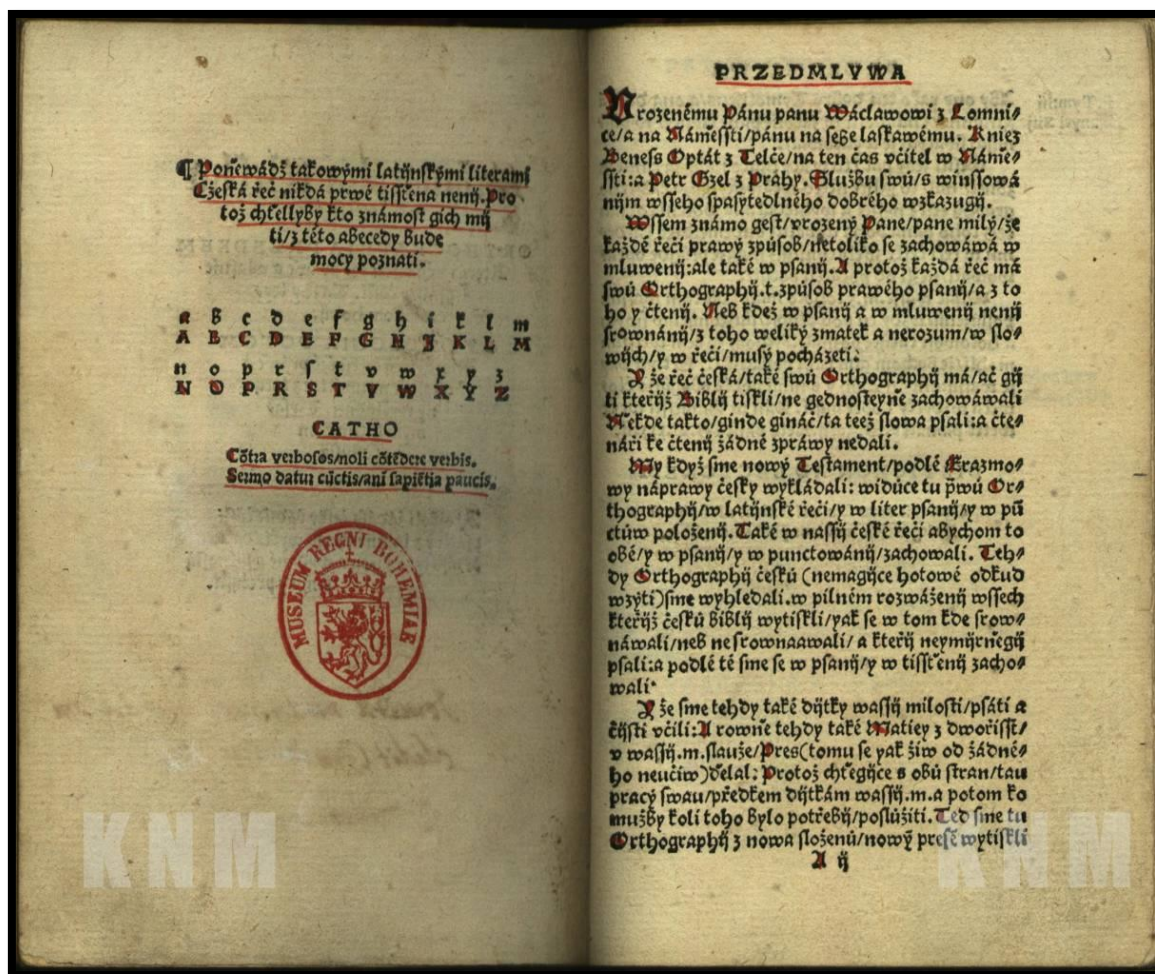
⁷⁷ OPTÁT, Beneš, GZEL Petr a Václav PHILOMATHES. *Grammatyka česká v dvoji stránce: orthographia předkem, kteráž učí českú řeč právé a vlastně psáti i čistí (ta se i lejškom hodí), etymologia potom, kteráž učí českú řeč právé a vlastně mluvíti i z latíny vykládati (ta samým latinškom přisluší)* [online]. 1533, A1r.

⁷⁸ KOUPIL, Ondřej. *Grammatyka česká: mluvnice češtiny v 16. až 19. století (katalog výstavy)*. 2015, s. 34.

⁷⁹ VEČERKA, Radoslav a Ondřej KOUPIL. Gramatiky češtiny In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017.

⁸⁰ Tamtéž.

1. Délka samohlásek má být označena čárkou. Možnost zdvojení písmene ponechává; *u, y* se v praxi nezdvojuje.
2. Doporučuje psát *í* a *ú* namísto dvojhlásek *ie* a *uo*.
3. Odstranil spřežky při malém *č, ř*, při hláске *š* zůstává zdvojení *ff*. Spřežka je také ponechána při velkých písmenech *Cz, Rz*.
4. Psaní *i/y* se pokouší zavést podle systému: *i* po *č, ř, š, ž, f, j*; *y* po *c, r, s, z, h, ch, k*.
5. Souhlásku *j* píše podle zvyku své doby: *g* na začátku a uprostřed slov; *y* jako druhý člen dvojhlásky a na začátku slov před vokálem; *i* na počátku některých slov.
6. Rozlišování mezi *l* a *ł* není nutné zaznamenávat v písmu.

Obrázek 3 Grammatyka česká, předmluva

⁸¹ KYAS, Vladimír. První česká mluvnice a její místo ve vývoji spisovné češtiny. In: *Slovo a slovesnost* [online]. 1952.

Optát (viz Obrázek 3⁸²) se snažil dosáhnout podoby jazyka, který by byl „srozumitelný co nejširším vrstvám, aby se psalo co možná tak, jak se vyslovuje, a to bez ohledu, jak se psávalo a vyslovovalo dříve“.⁸³ Philomathes nabádá k užívání zájmen *ho* a *mu* namísto chybného tvaru *jeho*, *jemu*. U sloves odmítá zastaralé imperfektum a zbytky aoristu, přednost dává užívání vidových rozdílů. Doporučuje nahradit přechodník větou vztažnou či časovou a k imperativu připojuje *-ž*, *-t'*, protože teprve pak má podle něj slovo sílu rozkazovat.⁸⁴

Pavel Kosek uvádí v následující tabulce přehled vybraných grafémů bratrského pravopisu:⁸⁵

Tabulka 3 Grafémy bratrského pravopisu podle Pavla Kosky

fonémy	majuskulní grafy	minuskulní grafy
s	S	s f
š	Sf	ff š sf
l	L	l ł
j	G (J/I)	g y i
ř	Ř Rž R	ř rž
ž	Ž Zi Z Zě	ž zi zě
č	Č Cž C	č cž cz
ě	E JE	ě ie
u-	V- U-	v- u-
ú	V U	ů ú uo ü
ou	Au	au
í	J I	ij j ie

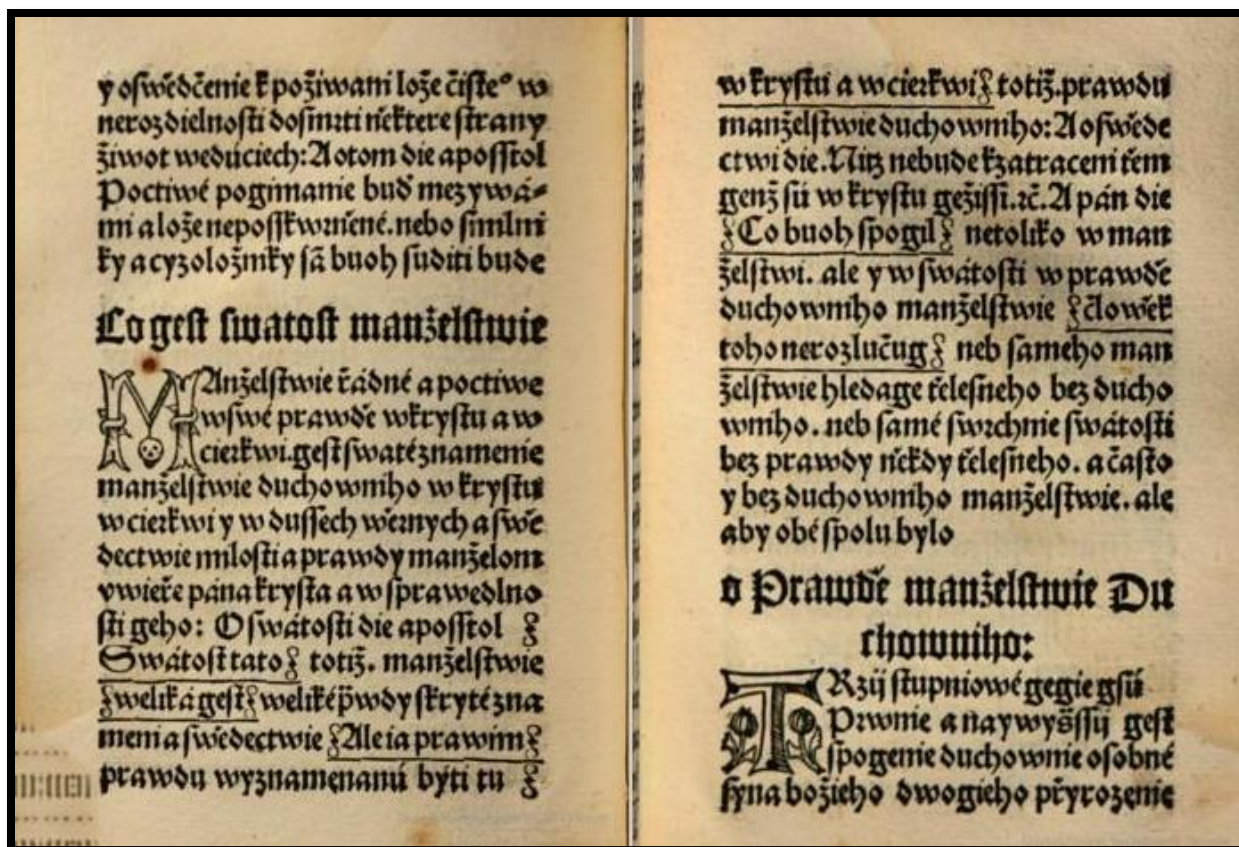
Bratrský pravopis je tedy převážně diakritický, několik spřežek je však stále zachováno. Pro názornou ukázkou přikládáme ze spisu dvě strany.

⁸² OPTÁT, Beneš, GZEL Petr a Václav PHILOMATHES. *Grammatyka česká v dvojí stránce: orthographia předkem, kteráž učí českú řeč právě a vlastně psáti i čísti (ta se i lejkom hodí), etymologia potom, kteráž učí českú řeč právě a vlastně mluvíti i z latíny vykládati (ta samým latiníkom přísluší)* [online]. 1533, Avr–A2r.

⁸³ KYAS, Vladimír. První česká mluvnice a její místo ve vývoji spisovné češtiny. In: *Slovo a slovesnost* [online]. 1952.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ KOSEK, Pavel. Bratrský pravopis. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017.

Obrázek 4 Spis O manželství, s. 6, 7

Na těchto vzorových stranách (viz Obrázek 4⁸⁶) provedeme analýzu pravopisu spisu O manželství. Stanovili jsme si tuto hypotézu: Základy bratrského pravopisu jsou (viz výše) ukotveny v náměšťské mluvnici *Grammatyka česká* z roku 1533. Ve 2. polovině 16. století provedl revizi *Grammatyky české* (pod názvem *Grammatica česká*) Jan Blahoslav, který se posléze značně podílel na překladu Bible kralické. Ta je považována za vzor bratrského pravopisu a vyšla v 70. letech 16. století. Zde předpokládáme, že byl bratrský pravopis již ustálen a v tiskařských kruzích rozšířen (více viz v kapitole Bible kralická).

Spis O manželství byl ovšem vydán již roku 1523. Pakliže je spis napsán pravopisem bratrským, můžeme říci, že *předjímá* to, co o 10 let později zaznamenává mluvnice náměšťská. V tabulce uvádíme příklady způsobu zapsání jednotlivých grafémů:

⁸⁶ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 6–7.

Tabulka 4 Grafémy bratrského pravopisu ve spise O manželství

foném	grafém ve spise	příklady
s	ŀ/s	ŀwědectvie/s febú. a s ŀwú
š	ŀ	apofŀtol/duffech
j	y/g/i	nayvyšŀŀi/geŀt/ia
ř	ř/rz	přyrozenie/trzí
ž	ž/zi	gežíŀŀi
c	c	zatraceni
č	č/cz	ofwědčenie, člowěk
ž	ž	lože, totiž, genž
é	é/e/ee	řádné, ŀkryté/čifteho, některe/poctiwee
u-	v	vwed, vmenŀŀeno
ů	uo/o	buoh, puowodu/wolí
ou	au/ú/u	tau/druhú, ŀmlúwu, wyznamenanu/fuditi
í	ie/i/ij	nerozdielnoŀti/pogimanie/trzij
v	w	prawdē, w cierkwi

Výskyt spřežek u grafémů *rz*, *zi* nebo *cz* je ve spise velmi ojedinělý, mohly být použity z důvodu nedostatku liter určených k sázení. Vyskytují se také na začátku vět a celků, kdy pro velkou literu s háčkem nebyl prostor, a proto se využil tento spřežkový zápis. Dvojitý zápis fonému *r* je v tomto spise zachovaný, avšak velmi nahodile. Použit byl např. za vokálem (*cierkew*), velkým písmenem (*Prwnie*), ve zkratce *rč.*, po *w* (*ŀwrchnie*) nebo po *m* (*ŀmrti*). Dvojitý grafém *l* se ve spise již nevyskytuje vůbec. Vedle pravopisu *i/y*, jak jej známe dnes, existovalo několik odlišných pravidel. Po souhláskách *c*, *s*, a *z* se psalo tvrdé *y* (*cyzoložnicy*; *koncy*), užívalo se také jako grafém ve funkci konjunkce *i* (*neděli y ŀwátky*; *duffe y těla*; *bez hřiechu y zákona*; *y miloŀti y prawdy*) nebo jako konsonant *j* (*yakož*; *yako*; *naywěŀŀŀym*), v některých případech docházelo ke kolísání (*kriŀtuŀ/kryŀtuŀ*).

Na základě srovnání Tabulky 3 a 4 jsme spis O manželství přiřadili k pravopisu bratrskému, a tím výše zaznamenanou hypotézu potvrdili.

3.4.2 Morfologicko-lexikální rovina

Slovní zásoba je neutrální a týká se především církevní oblasti. Přesto ve spise narazíme na expresivní výrazy: *...než k svobodnému smilstvie bezevsie vždy jako kuoň a mezek pristupují a v něm nezřízeně stojie. / i zákonem jeho vše zprzněno, porušeno / chodiece jako děvky nevdané / okrášlovánie zlata a drahého rúcha pyšného, oplzlého, skvostného.*

Z hlediska literární vědy nalezneme ve spise také různé tropy. Pro představu zmiňme například metaforu: *ovoce smrti / rodí se synové hněvu a smrti*, nebo přirovnání: *počet synuo izrahelských jako písek mořský / a ne v trápení žádostí jako pohané neznající boha / žena tvá jako vinný kořen hojnosti mající.*

Lexikální konektory jsou „prostředky navazovací a usouvztažňovací“.⁸⁷ Mezi tyto lexikální prostředky patří „opakování pojmenování z (některé) předchozí věty v některé z vět následujících; užití synonyma tohoto pojmenování (místo jeho opakování) a užití odkazovacích a ztotožňovacích výrazů, kterými jsou především osobní, odkazovací aj. zájmena, popř. číslovky“.⁸⁸ Užití odkazovacích a ztotožňovacích výrazů se ve spise vyskytuje opravdu hojně, např. v začátcích těchto vět: *A podle toho manželstvie jest... / A o tom die apoštol... / A k té potřebě... / A tau příčinú kristus... / A na té svatbě... Často se také setkáváme s opakováním: ...a druhá ženského pohlavie, majicie věk slušný, a přirozenie spu osobné najniž k dluhu placení. Věk slušný... / Dopustil menšie zlé, avšak zlé pro odjetie většieho. Menšie zlé...*

3.4.3 Syntaktická rovina

Text „představuje strukturu komunikátu, spjatou s tématem, popř. vzájemně návaznými tematickými prvky“.⁸⁹ Text by měl být soudržný a obsahovat pojítka. Vedle soudržnosti „má ve výstavbě textu vzhledem k příjemci důležitou úlohu jeho členitost, a to pomocí členění horizontálního a vertikálního“.⁹⁰

Do roviny *horizontálního členění* spadá např. titul, jenž zde funkci anotace a obsahu dohromady – obsahuje totiž shrnutí tematických okruhů, kterým se autor hodlá věnovat. Spis obsahuje *předmluvu*, „prvek rámcových částí knihy koncipovaný dle aktuálních literárních a společenských konvencí. [...] Vykazuje značnou formální i obsahovou variabilitu, nemá již soukromý, epistolární půdorys, ale směřuje k širokým vrstvám vnímatelů, plní funkci

⁸⁷ ČECHOVÁ, Marie a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. 2011, s. 393.

⁸⁸ Tamtéž, s. 393.

⁸⁹ Tamtéž, s. 391.

⁹⁰ Tamtéž, s. 391.

obecného úvodu.⁹¹ Na konci jeho vydání nalezneme *doslov*, který mimo jiné obsahuje také důležité informace spojené s rokem a místem vydání.

Vlastní text je členěn do kapitol, přičemž každá z nich začíná nadpisem. Odstavce nejsou odsazeny na další řádek, jak je tomu dnes, ale odsazení přesto mají (viz znak odstavce v kapitole Tiskařské zvláštnosti).

V rovině *vertikálního členění* je pozoruhodná velikost písma – nadpisy kapitol jsou písmem větším, versálky jsou svojí velikostí a typem písma odlišné. V textu se nevyskytují odrážky, poznámkový aparát, avšak několik míst je podtržených. Domníváme se, že se v tomto případě jedná o zvýraznění citace či parafráze autority, čemuž věnujeme pozornost níže. Všechny tyto vyjmenované prvky slouží k přehlednosti textu, to ovšem neznamená, že bez nich musí být text nejasný a komplikovaný. I bez zmíněných prostředků udržuje autor jasnou myšlenku, členění textu a jeho strukturu. Zajímavě využívá dělení do bodů, které se na první pohled může zdát chaotické, je zapsané slovem a není nijak zvýrazněno, má však svůj systém. Např. název kapitoly zní *Které sú příčiny manželstvie*, a první věta ihned odpovídá na položený dotaz a nastiňuje dělení: *Dvoje, jedny v stavu nevinnosti, druhé v stavu pádu*. Poté se vrací k prvnímu stavu – nevinnosti, jemuž se podrobně věnuje a následně charakterizuje stav druhý, tedy stav pádu.

Pozoruhodnou oblastí spisu je interpunkce. Již víme, že je text členěn do odstavců pomocí mezery a natištěného znaku odstavce. Dnes jsme zvyklí klást tečku na konec věty, její „umístění by mělo ve většině případů odpovídat členění vět nebo souvětí, protože obojí má jako základ členění významové“.⁹² Nejprve si musíme uvědomit, že „středověké biblické rukopisy byly určeny v první řadě pro hlasité předčítání a této jejich primární funkci byla podřízena také jejich interpunkce“.⁹³ Text byl členěn „na jednotlivé významově-logické celky, které usnadňovaly posluchači vnímání předčítaného textu a jeho lepší pochopení“.⁹⁴

Ve spise O manželství nejsou věty či souvětí oddělovány tečkou, ale pouze mezerou, za níž následuje velké písmeno (*...mysl zanečištěná Protož dřiev než vejdú do stanu božieho mezi čisté...*). „Od 15. stol. se postupně vytvořil systém, v němž velká písmena indikovala hranice syntaktických celků, tzv. litterae notabiliores.“⁹⁵ Někdy může být velké písmeno doplněno

---

⁹¹ VOIT, Petr. Předmluva. In: *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století* [online]. 2006.

⁹² ČECHOVÁ, Marie a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. 2011, s. 50.

⁹³ PEČÍRKOVÁ, Jaroslava, KREISINGEROVÁ Hana a Markéta PYTLÍKOVÁ. Interpunkce a členění textu v staročeských biblických rukopisech. In: BOHÁČOVÁ, Michaela, RYCHNOVSKÁ Lucie a Jana ZEMANOVÁ (eds.). *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902): sborník příspěvků z mezinárodní konference Dějiny českého pravopisu (do r. 1902), 23–25. září 2010* [online]. 2010, s. 167.

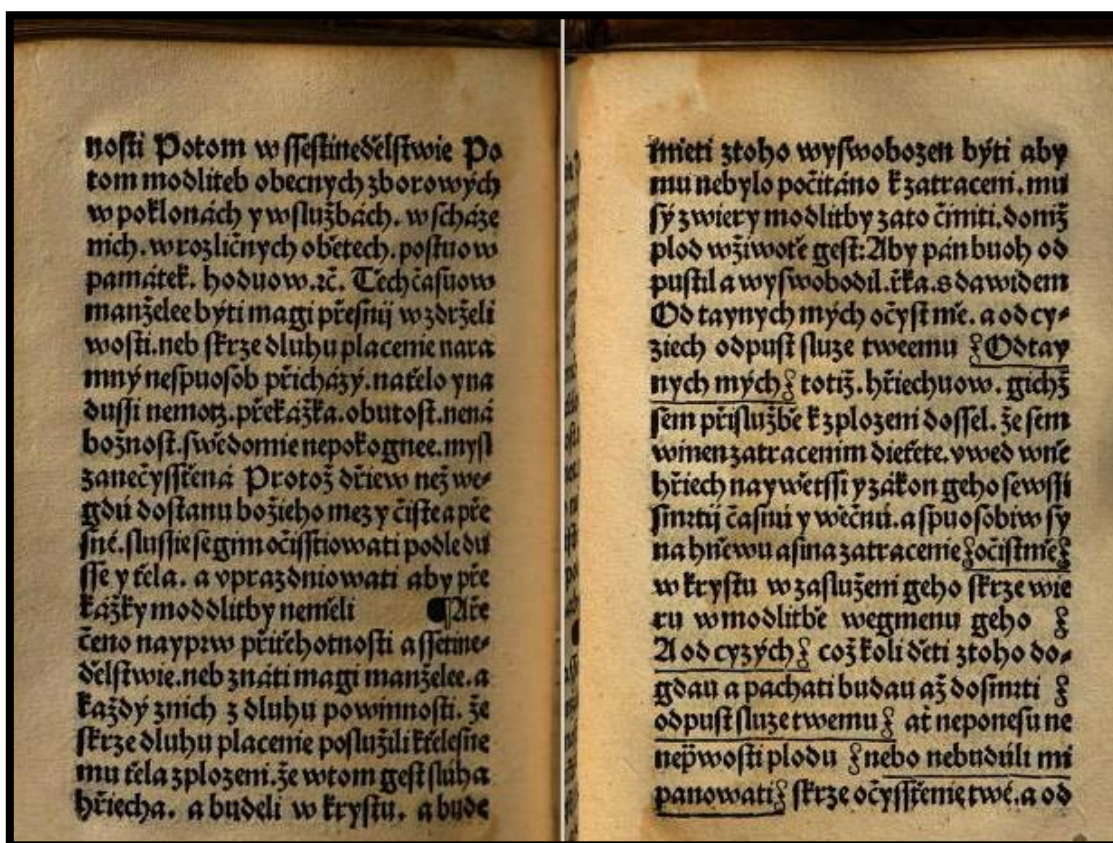
⁹⁴ Tamtéž, s. 167.

⁹⁵ KOSEK, Pavel. Bratrský pravopis. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017.

menším odsazením. Tečky, jež se v textu nachází, plní funkci čárek a figurují ve vnitřním členění věty (*Potom modliteb obecných zborových v poklonách i v službách. v scházeních. v rozličných obětech. postuov památek. hoduov. rč.*).

Časté jsou také citace, nejčastěji apoštola Pavla či výroků z Bible (*Podle toho, Kdež dva nebo třie zberú se ve jménu mém, jáť sem vprostřed nich. rč.*).⁹⁶ Lukáš Pražský užívá verba *die* a *tečky* ve funkci buď čárky, nebo dvojtečky (*Jakož apoštol die. Když přišla plnost času, poslal buoh syna svého ženicha nebeského na svět: A o věku jeho die, A nazváno bude jméno jeho buoh silný, otec budúciho věku*).⁹⁷ Chce-li autor citát nějak doplnit, označí citovanou část způsobem, který je uveden na Obrázku 5⁹⁸, a mezi nimi uvede svůj komentář:

Od tajných mých očist' mě. a od ciziech odpust' sluze tvému „Od tajných mých“ totiž. hřiechuov. jichž sem při službě k zplození došel. že sem vinen zatracením dietěte. uved v ně hřiech největší i zákon jeho se vši smrti časnu i věčnu. a spuobiv si na hněvu a sina zatracenie „očist' mě“ v kristu v zaslúžení jeho skrze vieru v modlitbě ve jménu jeho „A od cizích“ cožkoli děti z toho dojsou a páchati budou až do smrti „odpust' sluze tvému“ at' neponesu ne nep[ra]vosti plodu „nebo nebudúli mi panovati“ skrze očistění tvé...

Obrázek 5 Spis O manželství, s. 102, 103

⁹⁶ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 19. Citace pochází z Bible: Matouš, 18:20.

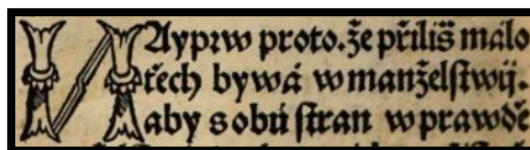
⁹⁷ Tamtéž, s. 27. Citace pochází z Bible: Pavlův list Galatským, 4:4.

⁹⁸ Tamtéž, s. 102–103.

Udržuje tak hlavní myšlenku recipientovi stále na očích a přitom má dost prostoru na její rozvíjení. Užívání velkých písmen je „společenská potřeba dávat jednomu určitému jevu zvláštní název, bývá nerozlučně spjata s hodnocením tohoto jevu jako významného“.⁹⁹ Od 15. století vládla silná tradice psaní velkých písmen, jež vyjadřovala náboženskou úctu, tzv. nomina sacra. Postupně se, pro pocit nedostatečného vyjádření úcty, prosadilo psaní prvních dvou počátečních písmen, toto „nadužívání velkých písmen bylo však některými uživateli č. střední doby vnímáno negativně“.¹⁰⁰ Ve spise se tato propria píše vždy s malým písmenem (*adam, kristuf, fwatý petr, fwatý pawel*), velké litery se ponechávají pouze pro začátky vět, odstavců či kapitol.

Zůstaneme-li u velkých liter, je každý začátek kapitoly opatřen krásně zdobenou versálkou. Následuje velké písmeno, protože je chápáno jako začátek následujícího celku. V případě, že by mělo být velké písmeno s háčkem, je zapsáno pomocí spřežky jen z toho důvodu, že na velké písmeno s háčkem nebyl prostor. Zajímavostí je, že u písmene *N* ve formě versálky došlo omylem k jeho obrácení, a to hned dvakrát (viz Obrázek 6¹⁰¹).

Obrázek 6 Spis o manželství, versálka

3.4.4 Stylistická rovina

V rámci filologie rozlišujeme stylistiku *literárněvědnou* a *lingvostylistiku*, „možnost striktně oddělit oba pohledy je spíše teoretická, protože styl je záležitostí komplexní a není vhodné ho (alespoň v č. pojetí) vidět jen ve vybraných typech textů nebo v omezení jen na jazykovou složku. Kromě toho i hranice mezi texty krásné literatury a jinými okruhy užití jazyka může být velmi propustná.“¹⁰² Stylistika je „vědní obor, který se zabývá stylem jak z teoretického, tak z praktického hlediska“.¹⁰³ Sleduje konkurenci výrazových prostředků, jejich užití a funkci, úzce souvisí se stylovými faktory.

„Předpokladem procesu utváření stylu je výběr z více možností vyjádření. Ten není náhodný, ale (alespoň částečně) cíleně vedený.“¹⁰⁴ Faktory ovlivňující styl rozlišujeme na *objektivní* a *subjektivní*. Subjektivní faktory úzce souvisí s autorem, jeho osobností, věkem, vzděláním, kvalitami, vlastnostmi a momentálním psychickým rozpoložením v době, kdy text

⁹⁹ ČECHOVÁ, Marie a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. 2011. s. 51.

¹⁰⁰ KOSEK, Pavel. Bratrský pravopis. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017.

¹⁰¹ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 16.

¹⁰² KOSEK, Pavel. Bratrský pravopis. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017.

¹⁰³ JELÍNEK, Milan a Marie KRČMOVÁ. Stylistika. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017.

¹⁰⁴ MINÁŘOVÁ, Eva. Stylový faktor. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a Jana PLESKALOVÁ (eds). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017.

vznikal. Autor je ovlivněn např. svým společenským a sociálním prostředím, do textu tak vstupují (vědomě či nevědomě) jeho názory, postoje či ideologie. Se subjektivními faktory jsme byli do velké míry seznámeni v první části této práce, v níž jsme věnovali pozornost autorovi a jeho zařazení do společensko-historického kontextu, sociálnímu prostředí, věku, vzdělání atp., proto je zde nebudeme opakovat a větší prostor dáme faktorům objektivním.

Ty „stojí v procesu komunikace mimo autorský subjekt. Patří k nim základní funkce textu a z nich se odvíjející dílčí funkce, cíl a záměr autora, ráz komunikace, situace a prostředí, a to vše v souvislosti s dobou, s politickými, ekonomickými a jinými společenskými okolnostmi“.¹⁰⁵

Jak jsme již zmínili v kapitole Okolnosti vzniku, adresátem tohoto spisu byl pravděpodobně užší kruh duchovních a kazatelů, kteří se mohli tímto spisem nechat vést a inspirovat. Takto úzce profilovanému okruhu adresátů je přizpůsoben charakter textu – je psaný, s čímž „je obvykle spojována připravenost, větší formálnost, složitější tematika, dekontextualizovanost, vyvázanost ze situace, státnost, spíše abstraktní, racionální povaha, objektivnost, analytický, logický přístup, vysoká organizovanost, uspořádanost, integrovanost, kontinuita, explicitnost a určitost“.¹⁰⁶ Všechny tyto aspekty spis *O manželství* splňuje, o čemž jsme se přesvědčili v předcházejících kapitolách. Vyznačuje se složitou syntaktickou strukturou, souvětími s vícestupňovou hypotaktickou hierarchií a kondenzací: *Tou příčinú prvotně dle spasenie jich, i tudiez u kázanie při svátosti manželstvie spasenie v kristu a v cierkvi i v duši zřízeně a p[ra]vě, aby ma[n]želé věrní p[ři] sobě jako na knihách je čtli podle všech pořádkuov manželstvie, i tudiez povinnosti naše služebné jimž péče a zp[ra]va to[ho] náležie, je[n]ž počet dáti máme za duše jich abycho[m] nižádné vuole božie neskrývali před nimi.*

Z psaného projevu vyplývá, že adresáti nejsou přítomni, zpětná reakce je tak odložená a text není lineární a závislý na čase, neboť se jako recipienti můžeme v textu pohybovat libovolným způsobem.

Funkce projevu „bývá pokládána za nejvýznamnější slohotvorný činitel“.¹⁰⁷ Z hlediska dnešního dělení funkčních stylů na styl odborný, administrativní, publicistický, umělecký a prostě sdělovací bychom tento spis zařadili do stylu odborného – s funkcí odborně sdělnou a vzdělávací. Tento spis jsme v kapitole Okolnosti vzniku zařadili mezi traktáty a „stylistické

---

¹⁰⁵ MINÁŘOVÁ, Eva. Stylotvorný faktor. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a Jana PLESKALOVÁ (eds). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017.

¹⁰⁶ HOFFMANNOVÁ, Jana. Projevy mluvené a psané. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a Jana PLESKALOVÁ (eds). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017.

¹⁰⁷ ČECHOVÁ, Marie a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. 2011. s. 404.

ztvárnění traktátů odpovídá jejich odbornému charakteru“.¹⁰⁸ Vedlejší funkcí u psaných projevů může být také funkce archivní, díky takovýmto literárním památkám můžeme sledovat strukturu jazyka tehdejší doby, vyjadřovací prostředky, formulace, postoje k danému tématu a částečně i způsob myšlení.

„Úspěšná realizace záměru autora komunikátu, ilokuce a perlokuce (vyvolání účinku na adresáta: přimět ho k jednání zamýšlenému autorem), tj. pragmatické vyznění komunikátu, je závislá na uplatnění prostředků všech jazykových rovin, od nejnižších po nejvyšší, a na jejich složkách.“¹⁰⁹

3.5 Bible kralická

Do doby, než vznikla Bible kralická, byl Nový zákon překládán z latinské verze. Bratři dospěli k závěru, že je v některých místech překlad nepřesný a je třeba se při něm vrátit k původnímu pramenu (*Ad fontes!*), tedy k řečtině. Bible kralická je považována za vzor bratrského pravopisu (viz kapitola Bratrský pravopis).

Oficiálně byla vydána roku 1579, je známo, že na ní bratři pracovali velmi dlouho. Existuje možnost, že by se s Biblí kralickou setkal Lukáš Pražský a měl možnost s ní pracovat ve svých spisech? Níže v tabulce uvádíme biblické verše tak, jak je zapsal do spisu O manželství Lukáš Pražský a následně předkládáme totožné verše z Bible kralické. V závislosti na míře podobnosti a shody bychom mohli naši hypotézu směřovat k závěru, že s ní Lukáš Pražský opravdu pracoval již o několik desítek let dřív, než byla vydána.

Jan Blahoslav nechal již roku 1564 vydat v tajné bratrské tiskárně překlad Nového zákona, což je o několik let dříve, než byl vydán první díl Bible kralické. I přesto nám však zůstává velká časová proluka – spis O manželství byl napsán roku 1509 a vydán 1523, překlad Nového zákona vznikl až roku 1564. Nabízí se elegantní odpověď, že na překladu mohla pracovat již generace před Janem Blahoslavem (do níž spadá Lukáš Pražský), k takovému závěru ovšem nemáme dostatek podložených argumentů. Roku 1525 vydal svůj překlad Nového zákona sám Lukáš Pražský, je tedy možné, že se pokusy o překlad vyskytovaly již dříve (o tisku Nového zákona jsme se zmínili v kapitole Tiskař Jiřík Štyrsa) a že podobnost veršů vychází z totožného prostředí s jednotnou vizí Jednoty bratrské.

---

¹⁰⁸ ČORNEJ, Petr. Traktát. In *Encyklopedie literárních žánrů*. MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. (eds.). 2004, s. 657.

¹⁰⁹ ČECHOVÁ, Marie a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. 2011, s. 391.

Tabulka 5 Srovnání veršů z Bible kralické s verši ze spisu O manželství

Umístění v Bibli	Verš ze spisu O manželství
	Verš z Bible kralické
Matouš, 18:20	Kdež dva nebo tři zberú se ve jménu mém, jáť sem vprostřed nich. ¹¹⁰
	Nebo kdežkoli shromáždí se dva neb tři ve jménu mém, tuť jsem já uprostřed nich. ¹¹¹
Římanům, 9:27	Byť byl počet synuo izrahelských jako písek mořský, ostatkové spasení budú. ¹¹²
	Izaiáš pak volá nad Izraelem, řka: Byť pak byl počet synů Izraelských jako písek mořský, ostatkové spasení budou. ¹¹³
Římanům, 13:8	Všem dluhy plaťte a žádnému nic nebývajte dlužni, jedině abyšte se ve spolek milovali. ¹¹⁴
	Žádnému nebývejte nic dlužni, než to, abyste se vespolek milovali. Nebo kdož miluje bližního, zákon naplnil. ¹¹⁵
Římanům 15:2–3	Jeden každý z vás lib se bližnímu v dobrém k vzdělání, neb i kristus nesobě se líbil. ¹¹⁶
	Ale jeden každý z nás bližnímu se lib k dobrému pro vzdělání. Nebo i Kristus ne sám se sobě líbil. ¹¹⁷
1. Korintským, 6:19-20	Nejste svoji, nebo jste kúpeni mzdú velikú, slavte a noste boha na tělech vašich. ¹¹⁸
	Nejste sami svoji. Nebo kúpeni jste za velikou mzdou. Oslavujtež tedy Boha tělem vaším i duchem vaším, kteréžto věci Boží jsou. ¹¹⁹
1. Korintským, 7:2	Jeden každý měj ženu, a jedna každá muže svého pro výstrahu smilstvie. ¹²⁰
	Ale pro uvarování se smilstva, jeden každý manželku svou měj, a jedna každá měj muže svého. ¹²¹

¹¹⁰ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 19.

¹¹¹ *Bible kralická*. Dostupné z: <http://www.obohu.cz/bible/index.php?styl=BKR1&k=Mt&kap=18&v=20#v20>.

¹¹² PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 13.

¹¹³ *Bible kralická*. Dostupné z: <http://www.obohu.cz/bible/index.php?styl=BKR1&kap=9&k=R#v20>

¹¹⁴ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 49.

¹¹⁵ *Bible kralická*. Dostupné z: <http://www.obohu.cz/bible/index.php?styl=BKR1&k=R&kap=13&v=3#v3>

¹¹⁶ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 48.

¹¹⁷ *Bible kralická*. Dostupné z: <http://www.obohu.cz/bible/index.php?styl=BKR1&kap=15&k=R#v3>

¹¹⁸ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 48–49.

¹¹⁹ *Bible kralická*. Dostupné z: <http://www.obohu.cz/bible/index.php?styl=BKR1&kap=6&k=1K#v3>

¹²⁰ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 13.

1. Korintským 7:3–4	Muž platí dluh ženě, a žena muži svému. Muž nemá moci nad svým tělem, ale žena: Těž žena nemá moci nad svým tělem, ale muž. ¹²² Muž k ženě povinnou přívětivost okazuj, a tak podobně i žena muži. Žena vlastního těla svého v moci nemá, ale muž; též podobně i muž těla svého vlastního v moci nemá, ale žena. ¹²³
1. Korintským, 7:39	Žena přivázána jest k zákonu muže doníž živ muž. A též muž ženě. ¹²⁴ Žena přivázána jest k manželství zákonem dotud, dokudž její muž živ jest. ¹²⁵
Galatským, 4:4	Když přišla plnost času, poslal buoh syna svého ženicha nebeského na svět. ¹²⁶ Ale když přišla plnost času, poslal Bůh Syna svého učiněného z ženy, učiněného pod zákonem. ¹²⁷
Efezským, 5:25–26	Mužie milujte ženy své, jakož i Kristus miloval cierkev svú a vydal sebe samého za ni, aby jí posvětil, očistiuje ji kúpelem vody v slovu života. ¹²⁸ Muži milujte ženy své, jako i Kristus miloval církev, a vydal sebe samého za ni, Aby jí posvětil, očistiv ji obmytím vody v slovu. ¹²⁹
1. Tesalonickým, 4:1	Prosíme vás a pro svatú věř žádáme, jakož ste přijali od nás kterak byst měli choditi a líbiti se bohu, tak choďte abyšte se rozmáhali více. ¹³⁰ Dále pak, bratří, prosíme vás, a napomínáme v Pánu Ježíši, jakož jste přijali od nás, kterak byste měli choditi, a líbiti se Bohu, v tom abyste se rozhojnili více. ¹³¹
Židům, 13:4	Poctivé pojímanie buď mezi vámi a lože neposkvrněné, nebo smilníky a cizoložníky sá[m] buoh súditi bude. ¹³² Poctivět jest u všech lidí manželství a lože nepoškrvněné, smilníky pak a cizoložníky souditi bude Bůh. ¹³³

¹²¹ Bible kralická. Dostupné z: <http://www.obohu.cz/bible/index.php?styl=BKR1&kap=7&k=1K#v3>

¹²² PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 47.

¹²³ Bible kralická. Dostupné z: <http://www.obohu.cz/bible/index.php?styl=BKR1&kap=7&k=1K#v3>

¹²⁴ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 32.

¹²⁵ Bible kralická. Dostupné z: <http://www.obohu.cz/bible/index.php?styl=BKR1&kap=7&k=1K#v3>

¹²⁶ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 27.

¹²⁷ Bible kralická. Dostupné z: <http://www.obohu.cz/bible/index.php?styl=BKR1&kap=4&k=Ga#v3>

¹²⁸ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 116.

¹²⁹ Bible kralická. Dostupné z: <http://www.obohu.cz/bible/index.php?styl=BKR1&kap=5&k=Ef#v3>

¹³⁰ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 20.

¹³¹ Bible kralická. Dostupné z: <http://www.obohu.cz/bible/index.php?styl=BKR1&kap=4&k=1Te#v3>

¹³² PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 5–6.

¹³³ Bible kralická. Dostupné z: <http://www.obohu.cz/bible/index.php?styl=BKR1&kap=13&k=Zd#v3>

3.6 Tematické hledisko

V předmluvě spisu O manželství vysvětluje Lukáš, proč tento spis vznikl: *Poněvadž zavedenie naramné od viery stalo se i od spasení v ní, skrze odstúpenie od pravdy jejie základné i služebné, ve všech staviech v křesťanstvu, až i při stavu manželském nenie umenšeno. A že ten stav mimo jiné v své pravdě i v zprávě i v svátosti jest opuštěn, a z toho naramná škoda při spasení strany manželuoiv děje se, tak že v ten stav příliš lechce v jiném často úmysle bez pravdy jdú i v něm obcuji, a o svátosti jeho málo viec mnozí než nic nevedie. než k svobodnému smilstvie beze všie uzdy jako kuoň a mezek přistupují a v něm nezřízeně stojie.*¹³⁴

Následujících 48 kapitol věnuje Lukáš tématu manželství. Nejprve čtenářům předkládá, co je to manželství: *Manželstvie jest dvú osob, jedné mužské, a druhé ženské k manželství hodných, řádné a poctivé pojímánie v smlúvě zákonné utvrzenie i osvědčenie k požívání lože čistě[h]o v nerozdielnosti do smrti některé strany život vedúciech.*¹³⁵ Ihned přikládá vyšší linii manželství – duchovní – a definuje ho jako svátost: *Manželstvie řádné a poctivé v své pravdě v kristu a v cierkvi, jest svaté znamenie manželstvie duchovního a v kristu v cierkvi i v dušech věrných a svědectvie milosti a pravdy manželom u vieře pána krista a v spravedlnosti jeho.*¹³⁶ Manželství je podle Lukáše dvojí – jedno ve stavu *nevinnosti* (duchovní, počestné), druhé ve stavu *pádu*. Ve stavu nevinnosti stvořil Bůh Adama, k manželství ve stavu pádu se vyjadřuje takto: *...kdež obé hřiechem největším i zákonem jeho vše zprzněno, porušeno, a všechna milost a pravda odešla, a smrt i ovoce smrti zuostává, v němž se všichni počínají, nemilí a nelibí bohu, a nepraví, a rodie se synové hněvu a smrti, a všecky jich věci přirozené se všemi skutky svými vzácní bohu nejsú, ano jsú jako rúcho ženy nečisté, a manželstvie tělesné v potraceném panenství duchovním, hovadné [zkažený, ničemný, neduchovní, světský], porušené bývá, a z něho podle těla nic jiného nejde než hřiech smrt a zahynutie.*¹³⁷

Varuje své čtenáře, že je tento stav nebezpečný, neboť *příliš málo těch bývá v manželství, aby s obú stran v pravdě manželstvie duchovního v čistotě bez bluduov, a v pravdě bez hřiechuov v manželství tělesném byli.*¹³⁸ Osoby, které chtějí vstoupit do tohoto svazku, musí být *v kristu a v cierkvi svaté v duchovním ma[n]želství, neb jinde svátosti ani pravdy nenie,*¹³⁹ a mít *pravdu i hodnost k manželství k pojímání i k požívání, aby ta pravda mohla v kristu*

¹³⁴ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 2–3.

¹³⁵ Tamtéž, s. 5–6.

¹³⁶ Tamtéž, s. 6.

¹³⁷ Tamtéž, s. 12.

¹³⁸ Tamtéž, s. 16–17.

¹³⁹ Tamtéž, s. 20–21.

*a v cirkvi vyznamenati pravdu manželstvie duchovního.*¹⁴⁰ Musí také být ve slušném věku: *Věk slušný jest, kdež není přílišná mladost neb starost v níž to by manželství byla, slušelo by zdržlivosti následovati, neb ty věci kdež se nalézají, neb při obů stranů sešlost neslušnost jest náramná.*¹⁴¹

K manželství se pojí dvě úmluvy, první týkající se věna (*s jakými výminkami oddává*¹⁴²), ke druhé dochází skrze prostředníka: *...a najprv osoba mužská pojímající osobu ženskú, a jie se odávající, má slíbiti rukú dáním věrnost lože čistého, pěči a nerozdielnost do své nebo do jejie smrti. A zase osoba ženská pojímající osobu mužskou, a jie se oddávající k manželství, má slíbiti věrnost lože čistého, poddanost i nerozdielnost, do své neb jeho smrti.*¹⁴³ Lukáš také přikládá manželský slib: *Řkúci, Tak mi buoh pomáhaj do mé nebo do tvé smrti.*¹⁴⁴ K samotné svatbě má několik podmínek. Aby budoucí manželé své zasnuby v církvi řádně oznámili a aby *hodnověrnými, zřízenými, poctivými svědky svědčeno bylo v hodování šlechtěném, a k požívání zřízeně uvedeno bylo. [...] aby svátostí bylo s těmi spolu osobami i s hodováním i se všemi sluhami zřízeně potřebně přísluhujícími.*¹⁴⁵

Za zmínku stojí Lukášovo vyjádření se k neslušnému užívání manželství: *Neslušie se ma[n]želóm užievati neřádně proti běhu přirozenému, jakýmkoli obyčejem neslušným zapověděným, nepoctivým, nestydatým, oplzlým, smilným, stydký[m], nevěstčím, ruffianským [cizoložník, smilník atd.], sodomským hanebným. O neřádném užívání apoštol píše k římanom, Že mužie i ženy proměňivše běh přirozený v ten běh jenž proti přirození jest. Protož vydal je buoh v žádosti srdce jich v nečistotu aby hanebnostmi zšeredili těla svá. Proti čemuž zase napomíná apoštol věrné, řka, Všecky věci mezi vámi dějte se poctivě a podle řádu a opět. Poctivostí se p[ře]dcházějiece: A opět k výstraze die, Smilstvo pak a všeliká nečistota, neb ohydné obieranie, a neb bláznomluvenie, a neb oplzlost, ani jmenováno bud' mezi vámi, jako slušie na svaté božie, nebo vás buoh nepovolal k nečistotě ale k posvěcení, nebo tatoť jest vuole božie posvěcenie vaše, aby uměl jeden každý osudím svým vládnout]v posvěcení a v poctivosti, a ne v trápení žádostí, jako pohané je[n]ž neznají boha.*¹⁴⁶ Celý spis zakončuje kapitolami, jak se k sobě mají manželé vzájemně chovat, a o stavu trvání v manželském svazku až do smrti.

¹⁴⁰ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 21.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 24.

¹⁴² Tamtéž, s. 51.

¹⁴³ Tamtéž, s. 54–55.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 60.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 69–70.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 85–86.

Pohled Lukáše Pražského na manželství „je nejen náboženský rozbor, nýbrž namnoze i ostrý řez morálními poměry tehdejší společnosti“.¹⁴⁷ Svobodný stav je pro Lukáše Pražského mnohem cennější než stav manželský: *A tomu pán buoh tak odpúští, kdož jsa u vieře v kristu a hodný k manželství, i jde k tomu z nuzné potreby pro spasení od té nezřízené žádosti, jieżto nižádnú kázní odolati by nemohl, želeje že v stavu bezpečnějším státi nemuož, a zřízeně k tomu by šel κ, tomu k vieře a k modlitbě v kristu odpúští.*¹⁴⁸ Manželství podle něj má „v sobě mnohá nebezpečí, ve své současné podobě je vlastně nouzovým prostředkem proti hříšným žádostem a nástrojem plození potomstva“.¹⁴⁹ To by tedy mělo být „řádné a poctivé spojení dvou osob, muže a ženy, způsobilých k manželskému životu. Toto spojení je potvrzeno uzavřením manželské smlouvy a slouží ke sdílení společného lože ve vzájemné věrnosti a duchovním souladu až do smrti jednoho z manželů“.¹⁵⁰ Co se rovnocenného vztahu mezi manželi týče, „následují bratři dobový mrav, tedy patriarchální postoj, kde muž je hlavou rodiny. Má svou manželku milovat podle ustanovení písma, dávat jí vše potřebné, starat se o ni a mít ji v úctě, ale nedat jí vládnout.“¹⁵¹ Děti mají vychovávat společně a ve výchově mít jednoznačnou shodu – „základní pravidla výchovy musí být u otce i matky stejná, jinak se výchova mine účinkem“.¹⁵²

Lukáš Pražský samozřejmě není prvním, kdo se věnoval tématu *manželství*. Již Tomáš Štítiny ze Štítného napsal *O trojích staviach – panenském, vdovském a manželském*, Jan Hus také věnoval několik kázání tomuto tématu, své myšlenky zapsal do spisu *O manželství*. Tematicky je struktura tohoto spisu velmi podobná spisu Pražského. Jako zajímavost přikládáme několik podobností (viz Tabulka 6), nelze ovšem s jistotou konstatovat, že se Lukáš Pražským tímto spisem nechal inspirovat. Téma manželství je totiž velmi obecné, proto mohli mít tito velikáni shodné myšlenky a názory, to je však silně nedostačující argument.

---

¹⁴⁷ CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, Anna. *Žena v Jednotě bratrské: zásady, postavy a dědictví*. 1942, s. 66.

¹⁴⁸ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 44–45.

¹⁴⁹ HALAMA, Jindřich. *Sociální učení Českých bratří 1464-1618*. 2003, s. 85.

¹⁵⁰ LANDOVÁ, Tabita. *Liturgie Jednoty bratrské (1457-1620)*. 2014, s. 310.

¹⁵¹ HALAMA, Jindřich. *Sociální učení Českých bratří 1464-1618*. 2003, s. 87.

¹⁵² Tamtéž, s. 88.

Výtahem tematických oblastí nám vzešel obsah, jenž se dá k obsahu spisu Lukáše Pražského připodobnit:

1. Co jest manželstvie
2. Proč se mají lidé pojímati konečně
3. Proč slove věc posvátná
4. Které jsú osoby hodné se pojímati a které sebe nemají aniž mohú pojímati
5. Které jsú přiekazy ku pojímání sebe v manželství
6. Co jest dobrého, a co má býti v manželství
7. Kdy manželové mají sobě dluh platiti, a kdy nehřěšie dluh platiece, a kdy zasluhují dluhu placením.¹⁵³

Tabulka 6 Srovnání vybraných částí ze spisů Jana Husa a Lukáše Pražského

Spis Jana Husa
Spis Lukáše Pražského
„Druhé dobré jest s strany těla; neb skrze manželstvie poddáno jest tělo věčné službě ženy až do smrti; neb již muž nemá moci nad svým tělem, ale žena, jiejž se jest k placení dluhu zavázal; a také zase žena nemá moci nad svým tělem, ale muž, jakož svatý Pavel svědčí.“ ¹⁵⁴
O němž apoštol die, Muž plat' dluh ženě, a žena muži svému. Muž nemá moci nad svým tělem, ale žena: Též žena nemá moci nad svým tělem, ale muž. Nechtějte se klamati vespolek, jediné s povolením pro zachování časuov. ¹⁵⁵
„O prvniem tehdy znamenaj, že co jest manželstvie. Tuto věz, že, jakož die výklad na řeč dřeve řečenú, manželstvie jest spojenie aneb svolenie sameč a samice, totiž mužě a ženy mezi svobodními osobami a k manželství hodnými, v sobě držiece nerozdielný obyčej společného bydlenie.“ ¹⁵⁶
A podle toho manželstvie jest dvú osob, jedné mužské, a druhé ženské k manželství hodných, řádné a poctivé pojímání v smlúvě zákonnie utvrzenie i osvědčenie k požívání lože čistě[h]o v nerozdielnosti do smrti některé strany život vedúciech. ¹⁵⁷

¹⁵³ ERBEN, Karel Jaromír, ed. *Mistra Jana Husi Sebrané spisy české: Z nejstarších známých pramenů* [online]. 1868, s. 197–211.

¹⁵⁴ ERBEN, Karel Jaromír, ed. *Mistra Jana Husi Sebrané spisy české: Z nejstarších známých pramenů* [online]. 1868, s. 198.

¹⁵⁵ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 47.

¹⁵⁶ ERBEN, Karel Jaromír, ed. *Mistra Jana Husi Sebrané spisy české: Z nejstarších známých pramenů* [online]. 1868, s. 200.

¹⁵⁷ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 5–6.

...proč se mají lidé pojímati konečně v manželství. Najprvnie teda príčina, aby deti rodili ke cti a k chvále bohu... Druhá príčina jest: výstraha smilstvie; a ta jest dána lidskému pokolení k výstrazě a k lékařství, aby majíce tělesenstvie přirozeným hříchem zprzněné a k chlípnostem přichýlené, aby v těžšie hříechy nevpadli, i vstúpie v manželství.¹⁵⁸

Jakož apoštol die, Aby každý měl ženu svú, a každá muže své[h]o pro výstrahu smilstva, neb lépe se spojiami nežli pálení sodomsky a neřádne κ.¹⁵⁹

Dopustil menšie zlé pro odjetie většieho. Menšie zlé, avšak zlé, bez viery v kristu a ospravedlňovanie požívati skutku manželského jsa v manželství, než se pálení smilstvem cizoložstvé[m], sodomářstvim.¹⁶⁰

Tematicky na Lukáše Pražského do jisté míry navazuje Jan Augusta ve svém díle *Kázání o stavu manželském*, které je členěné do čtyř oddílů:¹⁶¹ *Stav manželský odkud svůj původ má, O zlořečenství při stavu manželském, Co činí svaté manžely a Jak se míti a zachovávati mají manželé v svém stavu a řádu manželském*. „Augustova teologie manželství tvoří zajímavý protiklad ke starší bratrské tradici, představované Lukášem Pražským.“¹⁶² Na rozdíl od Lukáše, u kterého „je dominantní středověký asketický prvek, je hodnocení manželského života u Augusty mnohem kladnější“.¹⁶³ Rozšiřuje prostor pro svobodné rozhodování manželů, klade důraz na Boží milosti a manželství již nepovažuje za svátost.

---

¹⁵⁸ ERBEN, Karel Jaromír, ed. *Mistra Jana Husi Sebrané spisy české: Z nejstarších známých pramenů* [online]. 1868, s. 203.

¹⁵⁹ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 43–44.

¹⁶⁰ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství*. 1523, s. 44.

¹⁶¹ HALAMA, Jindřich. Teologie manželství u Jana Augusty. In: *Studie a texty Evangelické teologické fakulty*. 2017, s. 7.

¹⁶² Tamtéž, s. 6.

¹⁶³ Tamtéž, s. 6.

4 Závěr

Cílem bakalářské práce bylo komplexní představení spisu O manželství Lukáše Pražského, biskupa Jednoty bratrské. Tím, že jsme zařadili autora do společensko-historického kontextu a přiblížili se tak době, v níž působil, jsme připravili základ pro lepší pochopení samotného spisu. Následně jsme se věnovali samotnému spisu z lingvistického hlediska a charakterizovali tuto památku v rámci jednotlivých jazykových rovin. Zaměřili jsme se na rysy pro spis důležité a badatelsky atraktivní. V rovině foneticko-morfonologické jsme řešili zařazení spisu do jedné z pěti fází českého pravopisu. Porovnáním odborné literatury s vlastní analýzou spisu jsme došli k závěru, že se v tomto případě jedná o *bratrský pravopis*, jenž se stal vzorem a skrze něj se pravopis tištěných děl ustálil. Navíc se nám podařilo zjistit, že již v těchto spisech, vydaných o 10 let dříve než Náměšťská mluvnice, v níž jsou usazeny teoretické základy, byl bratrský pravopis předjímán.

V morfologicko-lexikální rovině jsme se zaměřili na vybrané jazykové prostředky, díky nimž jsme dostali obraz vyjadřovacích tendencí v těchto kruzích. V syntaktické rovině jsme na spis pohlédli skrze členění textu – vertikální a horizontální – a poté se věnovali interpunkci. Původně byly texty určeny k hlasitému předčítání, text byl proto členěn na významově-logické celky, hranice syntaktických celků naznačovala velká písmena. V rámci stylistické roviny jsme se zajímali o subjektivní a objektivní stylové faktory a pohled na tento spis skrze dnešní funkční styly.

Okrajově jsme se dotkli tematického hlediska, skrze nějž se nám utvořila celistvá představa o tomto díle. Určili jsme žánr spisu – traktát – a přiblížili jeho úlohu ve společnosti. Zaměřili jsme se také na téma manželství, na definici Lukáše Pražského, rozlišení typů manželství nebo na potřeby budoucích manželů před vstupem do svazku.

Při práci s tímto spisem jsme narazili na další vydání tohoto spisu v jiných tiskárnách, o kterých jsme předtím nic nevěděli, objevili jsme, že byl tento spis vydán hned dvakrát, vždy pod jiným názvem. Dále jsme se seznámili s tiskařem Jiřikem Štyrso, jeho významným přínosem a mladoboleslavskou tiskárnou.

Přestože nebyly všechny hypotézy verifikovány, může práce posloužit jako zevrubný náhled na tvorbu tzv. druhého zakladatele Jednoty bratrské a přiblížení některých jevů tehdejší doby skrze samotné dílo.

5 Seznam použitých zdrojů

1. BLAHOSLAV, Jan. *Čtyři menší spisy*. Editor Mirek ČEJKA. Brno: Host, 2013. Česká knižnice. ISBN 978-80-7294-800-0.
2. CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, Anna. *Žena v Jednotě bratrské: zásady, postavy a dědictví*. Praha: Kalich, 1942. ISBN (Brož.).
3. ČECHOVÁ, Marie a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.
4. ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4. Praha: Karolinum, 2011.
5. ČORNEJ, Petr. Traktát. In: Dagmar Mocná, Josef Peterka a kol. (eds.). *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004.
6. ERBEN, Karel Jaromír, ed. *Mistra Jana Husi Sebrané spisy české: Z nejstarších známých pramenů* [online]. Vyd. 3. Praha: Nákladem Bedřicha Tempského, 1868 [cit. 2020-06-21]. Dostupné z:
<https://archive.org/details/sebranespisyesk03husjuoft/page/n5/mode/2up?q=man%C5%BEelstvie>.
7. FLEGL, Michal. K otázce původu bratra Řehoře. In: *Křesťanská revue*. 1974, 41(1/2-9/10), s. 219–223.
8. GINDELY, Anton. Bratr Lukáš a spisové jeho. In: *Musea království Českého*. Praha: Matice česká, 1861, 35(3).
9. GOLL, Jaroslav. *Chelčický a Jednota v XV. století*. Praha: Klementinum, 1916.
10. HALAMA, Jindřich. *Sociální učení Českých bratří 1464-1618*. Brno: CDK, 2003. Moderní česká teologie. ISBN 80-7325-010-1.
11. HALAMA, Jindřich. Teologie manželství u Jana Augusty [online]. In: *Studie a texty Evangelické teologické fakulty*. Praha: Univerzita Karlova, Evangelická teologická fakulta, 2017, 1(28), 5-14 [cit. 2020-04-17]. Dostupné z:
<https://www.etf.cuni.cz/sat/Pdf/SAT%202017-1.pdf>.
12. HOFFMANNOVÁ, Jana. Projevy mluvené a psané. In: Petr Karlík, Marek Nekula a Jana Pleskalová (eds). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-06-18]. Dostupné z:
https://www.czechency.org/slovník/PROJEVY_MLUVENÉ_A_PSANÉ.
13. JELÍNEK, Milan a Marie KRČMOVÁ. Stylistika. In: Petr Karlík, Marek Nekula a Jana Pleskalová (eds). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno:

- Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-06-22]. Dostupné z:
<https://www.czechency.org/slovník/STYLISTIKA>.
14. KARLÍK, Petr, NEKULA Marek a Jana PLESKALOVÁ. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X.
  15. KLÍMA, Stanislav. *Čeští bratři*. Bratislava: Bratrská Jednota, 1924. IČ: DJB 069.
  16. KOSEK, Pavel. Bratrský pravopis [online]. In: KARLÍK, Petr, NEKULA Marek a Jana PLESKALOVÁ (eds). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-04-16]. Dostupné z:
<https://www.czechency.org/slovník/BRATRSK%C3%9D%20PRAVOPIS>.
  17. KOUPIL, Ondřej. *Grammatyka česka: mluvnice češtiny v 16. až 19. století (katalog výstavy)*. Praha: Akropolis, 2015. ISBN 978-80-7470-093-4.
  18. KRAUS, Jiří. Kodifikace. In: KARLÍK, Petr, NEKULA Marek a Jana PLESKALOVÁ (eds). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-04-16]. Dostupné z:
<https://www.czechency.org/slovník/KODIFIKACE>.
  19. KROFTA, Kamil. *O bratrském dějepisectví*. Vydání I. Praha: Jan Laichter, 1946. 216-[III] s. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných, Kniha LXX.
  20. KYAS, Vladimír. První česká mluvnice a její místo ve vývoji spisovné češtiny. In: *Slovo a slovesnost*, ročník 1952, 13 (3–4), s. 141–149.
  21. LANDOVÁ, Tabita. *Liturgie Jednoty bratrské (1457–1620)*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. ISBN 978-80-7465-079-6.
  22. LEHÁR, Jan, Jiří HOLÝ, JANÁČKOVÁ Jaroslava a Alexandr STICH. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie (Lidové noviny), sv. 4. ISBN 978-80-7106-963-8.
  23. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. 2, H-L. FORST, Vladimír (ed.). Praha: Academia, 1993. ISBN 80-200-0468-8.
  24. MALURA, Jan. Lingvoliterární (filologická) metoda Alexandra Sticha a studium literatury raného novověku. In: *Listy filologické: Folia Philologica*. 2013, 136(3/4), s. 489–502.
  25. *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl 3., H-Kn. Praha: Československý kompas, 1927.
  26. MINÁŘOVÁ, Eva. Stylotvorný faktor. In: Petr Karlík, Marek Nekula a Jana Pleskalová (eds). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova

univerzita, 2017 [cit. 2020-05-18]. Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/STYLOTVORN%C3%9D%20FAKTOR>.

27. MITÁČEK, Jiří, BRODESSER Slavomír a Zdeněk FIŠER. *Dílo tiskařů jednoty bratrské*: katalog expozice v Památníku Bible kralické v Kralicích nad Oslavou. Brno: Moravské zemské muzeum, 2002. ISBN 80-7028-181-2.
28. MOLNÁR, Amedeo. *Boleslavští bratři*. Autor úvodu František Michálek BARTOŠ. Praha: Kalich v Ústředním církevním nakladatelství, 1952. Spisy Komenského evangelické fakulty bohoslovecké, sv. 21.
29. MÜLLER, Josef Theodor. *Dějiny Jednoty bratrské*. Přel. František Michálek Bartoš 1. Praha: Jednota bratrská, 1923.
30. OPTÁT, Beneš, Petr GZEL a Václav PHILOMATHES. Grammatyka česká v dvojí stránce: orthographia předkem, kteráž učí českú řeč právě a vlastně psáti i čísti (ta se i lejkom hodí); etymologia potom, kteráž učí českú řeč právě a vlastně mluvíti i z latiny vykládati (ta samým latiníkom přísluší) [online]. Vydání první. Náměšť nad Oslavou, 1533. In: *Vokabulář webový*. Ústav pro jazyk český AV ČR. [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-detail/NamGram1533>.
31. *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1888–1909.
32. PEČÍRKOVÁ, Jaroslava, KREISINGEROVÁ Hana a Markéta PYTLÍKOVÁ. Interpunkce a členění textu v staročeských biblických rukopisech. In: BOHÁČOVÁ, Michaela, RYCHNOVSKÁ Lucie a Jana ZEMANOVÁ (eds.). *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902): sborník příspěvků z mezinárodní konference Dějiny českého pravopisu (do r. 1902), 23.-25. září 2010*. Brno: Host, 2010. ISBN 9788072945085.
33. POLO de BEAULIEU, Marie-Anne. Kázání. In: *Encyklopedie středověku*. LE GOFF, Jacques a Jean-Claude SCHMITT. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-917-1.
34. PRAŽSKÝ, Lukáš. *Spis O manželství* [online]. Mladá Boleslav: tiskař Jiřík Štyrsa, 1523, Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=xddjAAAacAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&authuser=1&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
35. RUCKÝ, Evald. *555 let Jednoty bratrské v datech: 1457–2012*. Liberec: Jednota bratrská, 2015. ISBN 978-80-905380-6-1.
36. ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1957.

37. SEDLÁČEK, Miloslav. K vývoji českého pravopisu. Část 1 [online]. *Naše řeč*. 1993, 76(2), 57–71. [cit. 2020-04-11]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=7120>.
38. STICH, Alexandr a Radek LUNGA. Komentář. In: KORŘÍNEK, Jan. *Staré paměti kutnohorské*. Praha, 2000. ISBN 80-7106-453-X.
39. STICH, Alexandr. *Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi: (lingvoliterární studie)*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85639-84-X.
40. ŠEBEK, Josef. Literárněvědná metodologie Alexandra Sticha. In: *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2007, 55(1-6), 479–516. ISSN 0009-0468.
41. VEČERKA, Radoslav a Ondřej KOUPIL. Gramatiky češtiny. In: Petr Karlík, Marek Nekula a Jana Pleskalová (eds). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/GRAMATIKY%20%C4%8CE%C5%A0TINY>.
42. VOIT, Petr. Výzdoba pražských hebrejských tisků první poloviny 16. století jako součást české knižní grafiky. In: *Hebrejský knihtisk v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, Židovské muzeum, 2012, s. 123–152.
43. VOIT, Petr. Jiřík Štyrsa. In: *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006 [cit. 2020-04-11]. Dostupné z: https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Ji%20c5%99%20c3%adk_%20c5%a0tyrsa.
44. VOIT, Petr. Předmluva. In: *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. Století* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006 [cit. 2020-05-14]. Dostupné z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/P%20C5%99edmluva>.
45. VOLF, Josef. *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*. Třetí vydání. Praha: Arthur Novák, 1926.
46. Zákon č. 32/1503 Sb., Král Wladislaw Albrechtowi z Leskowce podkomořímu opět proti pikhartům a proti lžiwé powěsti, žeby po utišnění těchto také podobojí wúbec utišnění býti měli. [online] In: Sbíрка zákonů. Na Budíně: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. 1. 9. 1503. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/snemy/ac/vol06/1500_09/t0032_00.htm.